

C U P R I N S U L:

UNITATEA NAȚIONALĂ: SERBĂRILE CENTENARE ALE LUI
AVRAM IANCU

Avram Iancu	Vasile Goldiș
Pădurile Moșilor	Avram Iancu
Cum trăește amintirea lui Horia și Avram Iancu în sufletul Moșilor	Ion Lupăș
Pe urmele lui Avram Iancu	Silviu Dragomir
Avram Iancu: un caracter	P. Ilcuș
Doctrina lui Avram Iancu	Radu Dragnea
„Avram Iancu“ piesă de teatru	Emil Isac
Lăncile și tunurile revoluției din 1848	* * *
DISCUȚII LITERARE: Ortografie (asupra)	Acente Banciu
INVĂȚĂMÂNT EDUCAȚIE: Desvoltarea în- vățământului profesional în Ardeal	Dum. Voina
POLITICA EXTERNĂ: Alegerile prezidențiale în Statele-Unite	Isaia Tolan
SĂNĂTATEA PUBLICĂ: originea și forța vin- decătoare a apelor minerale	Dr. Gh. Sglimbea
SATE, ORAȘE, REGIUNI: Viața românească în Satu-Mare	I. Florea
CHESTIUNI BISERICEȘTI: Unitatea națională bisericească	S. d. m.
CRONICA ARTISTICĂ: Stagiunea a 6-a a Teatrului național din Cluj	Cronicar
PROBLEME ECONOMICE: Târgul de mostre din Cluj	* * *

SOCIETATEA DE MĂINE

REVISTĂ SOCIAL-ECONOMICĂ

COMITETUL DE DIRECȚIE: Vasile Goldiș, D. Gusti, Mihai Popovici, Gh. Bogdan-Duică, Ion Lupăș, Onisifor Ghițu, Vasile C. Osvadă, Radu Dragnea și Ion Clopoșel.
COLABORATORI: I. Agârbiceanu, T. Albani, D. Antal, N. Bagdasar, A. Banciu, A. P. Bănuț, dr. L. Borcea, dr. Al. Borza, A. Buteanu, S. Cioran, Al. Ciura, A. Cotruș, I. Cristea, N. Dașcovici, S. Dragomir, I. Duma, A. Esca, M. Florian, I. Flueraș, V. Ghidionescu, N. Ghiulea, dr. Acente Iancu, Petru Ilcuș, Emil Isac, D. B. Ionescu, Iosif Jumanca, dr. Const. Lăcea, dr. Aurel Lăzăr, dr. Aurelian Magier, ing. Măcșai, Augustin Maior, dr. Sabin Manuilă, Simeon Mehedinți, Ștefan Meteș, dr. Iuliu Moldovan, dr. Zaharia Munteanu, Teodor Neș, Ion Nandriș, Zenovie Pâclișanu, Ecaterina Pitiș, dr. Gh. Popovici, Septimiu Popa, Ghiță Popp, dr. Gh. Preda, dr. Octavian C. Pușcariu, Sextil Pușcariu, I. Rem. Anselme, Ion Iosif Schiopul, Valeriu Seni, Victor Stanciu, Vasile Stoica, dr. M. Șerban, G. Șerban, F. Ștefănescu-Goangă, Const. Sudeșeanu, inginer Sulușiu, D. Tomescu, Isaia Tolan, dr. Aurel Voina, Dumitru Voina, dr. Ion Voinea, T. O. Vornic, dr. N. Zigre.

Reprezentanți în provincie:

Oradea-Mare: prof. Iosif Fogan	Județul Făgăraș: preot Mircea Tomas (Tohamul-vechii)
Cernduși: prof. dr. Vasile Gherasim	Sibiu: prof. Gh. Maior și Elie Măgean
Arad: ziarist Laurențiu Luca	Târgul-Mureș: Iosif Jumanca
Alba-Iulia: prof. Horia Teculescu	Maramurăș: I. Birlea și dr. Vasile Filipciuc
Blaj: prof.-ziarist Alex. Lupeanu	Mehadia: Coriolan Buracu
Turda: prof. Teodor Murășanu	Hațeg: prof. Vasile Gherman
Brașov: ziarist Vasile Munteanu	Sfântu-Gheorghe: dr. Ioan Popa
Ludoșul de Murăș: protop. Romul Popa	Cohalm: protop. Emilian Stoica
Lugoj: Pavel Grecu (redacția Cartea Satelor)	Beiuș: protop. Petru E. Papp
Timișoara: ziarist Octavian David și Va- leriu Linca	Poiana-Sărată (Săcuime): pr. Ioan Raftroiu
Careii mari: prof. Ghergariu	Seliște: prof. Alex. Iosof.

Redactor la București: Gh. Vlădescu-Răcoasa.

Correspondent la Paris: Petru Drăghici.

VITRINA CĂRȚILOR

„ARDEALUL“

Inst. de Arte Grafice Soc. An. Cluj.
Tipografie, Legătorie, Librărie,
Turnătorie de literă.

Centrala: Cluj, Str. Memorandului 22.
Succursala: Tg.-Mureș, Piața Ștefan cel Mare 9.

Tipografia execută lucrări tipog-
rafice, imprimate, cărți, reviste, în
cele mai bune și mai artistice condi-
țiuni. Secția specială pentru lucrări
în color, trichromie, tipărirea acțiuni-
lor pentru societățile anonime, registre
de bancă etc.

Librăria este asortată cu tot felul
de cărți reviste românești și streine.

Mare depozit de furnituri de scris
și rechizite școlare.

Articole și instrumente muzicale.

La librăria „Ardealul“ din Cluj se
găsesc de vânzare următoarele cărți
școlare aprobate de Ministerul Instruc-
țiunii, București:

Pentru școalele primare:

Dr. Stroia-Lăpădatu-Crișan: „Abe-
cedar“ partea I II, ed. VIII.-a No. de
aprobare 308—924 10 lei;

Dr. Stroia-Lăpădatu Crișan „Carte
de cetire“ pt. cl. II-a, No. de apro-
bare 364—924 15 lei;

Dr. Stroia-Lăpădatu-Crișan: „Carte
de cetire“ pt. cl. III-a, No. de apro-
bare 364—924 16 lei;

Dr. Stroia-Lăpădatu-Crișan „Carte
de cetire“ pt. cl. IV-a, No. de apro-
bare 364—924 18 lei;

Dr. Stroia Lăpădatu-Crișan „Carte
de cetire“ pt. cl. V. VI. epuizată;

Gh. Boeriu și Gh. Codrea: „Abece-
dar“ fono-nimic ed. VI-a, No. de apro-
bare 21486—920 10 lei;

Gh. Boeriu și Gh. Codra: „Meto-
dul fononimic 15 lei;

P. Kiss Dr. S. Mureșan: Istoria
Românilor pentru școalele primare.
Aprobat de Minist. Instr. București
sub No. 148 090/923 20 lei;

Dr. Gh. Ioanovici și S. Mureșan:
„Constituția Patriei“ pentru școlile
primare cl. V. VI a, ed. II. No. de
aprobare 35.809/922 18 lei.

Iuliu Crișan: „Geografia Românilor“
pentru școlile primare. După sistemul
cel mai ușor și mai pedagogic. Ilu-
strată cu nenumărate hărți și tablouri
din frumusețile țării. No. de aprobare
15.252/922 12 Lei.

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Editor și redactor-șef:
ION CLOPOȚEL

CLUJ, 31 AUGUST 1924

Anul I N-rii 19-20
EXEMPLARUL 20 LEI

A V R A M I A N C U

Ficior bălalu cu ochi albaștri, din negura vremilor uitate, răsai acum îmbrăcat în halna strălucitoare a gloriei neperitoare.

Din munții tăi de aur murmurul văilor recoroase cântă vitejia nebiruită a brațelor ce luptă pentru eterna dreptate a libertății omenesci, fără de care nu este în lumea aceasta înaintare pe calea desăvârșirii.

Neam răsărit din ciocnirea a două vijelioase energii de viață și plămădit prin suferinți fără seamăn în lungul șir al veacurilor, poporul românesc a rămas îndârjit statornic întru apărarea ființei sale distincte în lume și în hotărârea-i neștrămutată de a se face singur stăpân pe destinația sa pe pământ.

Ca vântul în stânca de granit, așa s'au sfărâmat de veșnic neastâmpăratul dor pentru libertate a acestui neam toate năvălirile barbare, toate umilirile credințelor deșarte, toate grăzavele chinuri ale lumii întemeiate pe strămbătate.

În cursul vremilor, cari au depănat pânza istoriei noastre, munții tăi, Iancule, au scutit aurul fără rugină al sufletului nostru. În văle umbrite, prin polenele fermecate ale munților tăi fusese cuibul neprihănit al nefătăritei iubiri pentru dreptate și libertate, pentru lege și neam. Acolo, fără îndoială, este izvorul nesecat al invincibilei energii de viață a neamului nostru.

Se nasc și pier neamuri în lume. Viața fiecăruia este câte un răvaș în cartea infinită a destinației omenesc. Din răvașele acestea tot mai limpede se deslușește adevărul, că sufletul numai cheazășuește fericirea omenească și singură credința este arma nebiruită în lupta pentru dreptate, care înalță popoarele pe scara glorioasei desăvârșiri. Sufletul hrănit de credința în ideal naște hotărârea voinței de a oferi fără clipă de îndoială jertfa supremă pe cumpăna forțelor, cari determină soarta omenească pe pământ.

Fără această hotărâre a voinței idealele rămân frunze îngălbenite de receala toamnei, gerul și vânturile le flutură la pământ și oamenii le calcă în picioare și le prefac noroiu. Dar' în cursul

desfășurării vieții omenesci pe globul terestru idealele jalonează treptatul acces al omenirii spre culmile necunoscute ale desăvârșirii. Și indiciul singur neînșelător al idealului se arată tocmai în acea hotărâre a voinței omenesci de a-l aduce ultimul sacrificiu.

Astfel idealul națiunii noastre, de a scutura lanțurile robiei și a-și crea soarta în alvia proprie a firii sale, și-a primit îndrituirea prin cerbi-coasa îndârjire, cu care în cursul veacurilor generații după generații au rămas statornice în afirmarea aceluiași ideal.

Fiecare suflet românesc, care a simțit dorul libertății naționale, a fost o petricică a acestei libertăți, fiecare voință manifestată pentru izbândirea ei a fost câte un stâlp la minunata ei clădire, mai vătos însă orice jertfă adusă pe sfântul altar al acestei libertăți naționale a fost câte o biruință hotărâtoare în lupta pentru victoria ei definitivă.

În luptele mari și fără sfârșit ale omenirii, pentru idealele de viață tot mai superioare, jertfele hotărăsc. Pentru aceea ne închinăm memoriei lui Horia, Cloșca și Crișan, ne închinăm memoriei acestor umili și umiliți țărani, cari au făptuit pentru libertatea națională, și-au jertfit viața lor și au vărsat sângele lor dând astfel nouă putere de viață libertății naționale.

Pentru aceea am dat uitării șirul lung al cnejilor, al boierilor, al voievozilor, al tuturor îmbăibaților și îngânfaților, cari după vremuri și-au trecut viața pe strămoșescul nostru pământ, ei un neam întreg, națiunea română scăpată de urgie și strălucitoare în nădejdea gloriei viitoare, azi cucernic se închină ție, Avram Iancu, ficior bălalu cu ochi albaștri, dulcele „Craiu al Munților”, suflet fără prihană, mucenic al suferinței, erou nebiruit, jertfelnic prea bogat al dorului nostru de libertate și dreptate.

Ție ne închinăm, Avram Iancu, fiindcă mai presus de toate scripturile, de toate oratoriile, de toate savanțicurile, mai presus de toate memoriile, de toate jalbele și prețitiile, de toate curte-

riile, de toate jalbele și petițiile, de toate curte-sângele Moșilor vărsat cu atâta belșug la îndemnul vrajei ochilor tăi de viață izvoritori, înfrângerea desăvârșită în luptă a îndârjitului, inamic, însași jertfa vieții tale, care și-a pierdut lumina în bezna grozavă a desnădejzii de apol, cea făptuire și această jertfă au întemeiat definitiv dreptul integral al neamului nostru la libertatea și unitatea națională.

De douăori, Iancule, ai murit pentru învierea neamului tău.

Zădarnice însă ar fi fost luptele tale și jertfa ta, dacă ar fi rămas acoperite de rugină în mazonoleul întunecat al vremii uitate.

Dar' bucură-te, suflet fără prihană, iată acum la o sută de ani dela nașterea ta, națiunea română recunoscătoare ingenunche la mormântul tău și se pătrunde întreagă de însemnătatea istorică a vieții tale.

Ne aducem aminte, te înțelegem, te preamărim, te iubim și mai vărtos sufletele noastre se oțelesc

scăldate în oceanul înviorător al iubirii tale de neam. Tu ai durat neamului tău cetate nebiruită de vremi, fiindcă i-ai zidit suflet, credință și ideal. Ziua se alternează cu noaptea, primăvara răsare din iarnă, adeseori nouri grei întunecă lumina, e vreme bună și vreme rea, dar' deasupra tuturor intemperțiilor, ce amenință deatâteaori viața pe pământ, neamul românesc va străluci printre neamuri păzind patrimoniul său și în mijlocul tuturor primejdiilor urmând pilduirea jertfei tale. Ne aducem aminte, te înțelegem și așa te urmăm.

Tu, Iancule, și Moșii tăi, ați trăit și ați murit pentru dreptate și libertate. Idealul acesta rămâne la temeliea vieții noastre naționale. Pentru izbândirea și desăvârșirea acestui ideal vor trăi și vor muri generațiile, cari te urmează. Ci tu dormi liniștit, Iancule, acolo la pragul biseriței din Tebea, în umbra gorunului lui Horia: geniul tău veghează deasupra națiunii române.

VASILE GOLDIȘ

PĂDURILE MOȘILOR ȘI AVRAM IANCU

Intr'un articol cu titlul „Restaurarea Moșilor” (No. 3 al Societății de mâine) ne-am spus cuvântul privitor la chestia de viață ori de moarte a Moșilor. Viața lor este pădurea. Pădurea le-au furat-o Austriacii, Ungurii; acum li-o prădă și Românii. Azi traduc petiția lui Avram Iancu către Împărat, la 1849, pentruca epigonii să vadă cum ar trebui să simtă și să lucreze pentru Moși, pentru cruțarea pădurii lor de hrană, de adăpost, de muncă. Avram Iancu scrie în petiția, a cărei copie (germană) se află în arhiva lui T. Cipariu, la Blaj:

Maiestate!

Dintre Românii monarhiei austriace, asupra cărora sistemul anterevoluționar a apăsător mai greu și mai nedrept, o deosebită atenție, din partea guvernului Maiestații Voastre, merită locuitorii munților vestici ai Ardealului. Până la mijlocul veacului trecut ei erau proprietari adevărați ai pământului locuit de ei; dar treptat prin forță, au fost prefăcuți în veritabili iobagi domnești, au fost despoiați*) de toate drepturile ce le-au avut veacuri de-a rândul, ca proprietari liberi; fiind prin situația lor geografică și prin ocupațiile impuse lor de natura terenului, împiedecați dela un contact mai des cu șesul înconjurator, suferințele lor cele grele — încăleările forței asupra drepturilor lor — au fost sau ignorate cu intenție, sau nebagate în seamă; iar când mult chinul popor din munte, adus la marginea despe-

rării, pierzându-și răbdarea, a trebuit să răsufle în erupțiuni violente, potrivit sistemului lor, mânuitorii întâmplători ai legilor țării au atribuit acelor erupțiuni alte intenții, de trădare, pentruca astfel, de-o parte, să înșele în continu pe dreptii împărați ai Austriei asupra stărei de plâns a nenorocitului popor, iar dealtă parte, pentruca și mai mult să robească poporul. Așa făcu acesta anume cu prilejul mișcării isbucnite pela anul 1792 și cunoscute supt numele de „spartul-butilor”; tot așa la mișcarea lui Horia, provocată de aceleași încălcări. Numai marele străbun al Maiestații Voastre, împăratul Iosif II. nu s'a lăsat amăgit de rapoarte false de ale autorităților țării, precum reese dintr'o scrisoare către baronul Brukenthal, și a recunoscut motivul adevărat al acelor mișcări. Dar deodată cu moartea prematură a marelui împărat dispăru și nădejdea Românilor din munți, și deatunci trista lor stare se înrăutăți tot mai mult.

Maiestate!

Pentru ca adânc jignitul popor al munților să fie iarăși așezat în drepturile sale*), el are două drumuri: obiceiuitul drum al dreptului, pe care comunele petiționare au fost îndrumate și guvernorul

țării (Sub a), și iubirea de dreptate, și grația Maiestații Voastre.

Privitor la cel dintâiu drum, nedreptățiții simțindu-și buna îndreptățire a cererii lor, nu ar șovăi să-l calce. Dar această chestie de drept ungurese, sau după legi nouă, de introdus de-aci înainte. Inșă, deoarece legislația maghiară, cu intenție, a cugetat totdeauna la apăsarea Românilor, aceștia de mult s'au ferit de-a apuca pe acest drum; și mai departe, deoarece introducerea noilor legi s'a amânat într'un viitor nehotărât; deoarece, și de altfel, dată fiind desvoltarea noii ordine a lucrurilor, situația nației românești rămase tot cea veche, iobagă și este departe de a inspira încredere în judecătorii țării, Românii din munți au puțină speranță că pe acest drum vor ajunge la drepturile lor. La aceasta se adaoage și împrejurarea că apăsarea și știrbirea drepturilor Moșilor au pricinuit-o autoritățile camerale și că produsul stors de ele, în curs de aproape un veac, a curs în vistieria statului, și astfel procesul lor Moșii ar trebui să-l înceapă cu fiscalul Majestații Voastre; iar la purtarea unui proces așa de îndelungat ei se simt cu atât mai puțin înclinați, cu cât, încă dinainte de revoluție luptând în situația lor apăsătoare, cu sărăcia și mizeria, acum, prin enorma luptă a nenorocitului război civil, care mai ales

*) Wieder eingesetzt! Deci Iancu cerea o — restaurare.

*) Beranbt!

pe ei i-a apăsât, sunt istoviți total și sunt aduși în sărăcia cea mai zdrobitoare. Astfel Muntenilor vestici ai Ardealului le rămâne numai drumul către iubirea de dreptate și către grația Maiestății Voastre.

Considerând împrejurările acestea comunele Cămpeni, Sohodol, Bistra, Cerșet, Secătura, Albaș, Neagra, Scărișoara, Vidra de jos și de sus și Ponorel, toate așezate în comitatul Albei de jos, au însărcinat pe preasupus suptisăditul conform anexei supt /., să apară, în numele lor, înaintea Tronului Maiestății Voastre, pentruca, zugrăvind fidel situația lor mărginită cu desperare, să obțin: Ca Maiestatea Voastră să le faceți dreptate pe drumul cel mai scurt și să Vă îndurați preagrățios a-i scuti de ostenele și cheltuelile procesului.

Maiestate, nedreptatea făcută comunelor mai sus numite este de două feluri:

I. Că drepturile în al căror uz ei s'au găsit de veacuri, ca proprietari liberi, supt principii naționali, nu li s'au luat pe cale legală ci prin faptă.

II. Că ele au fost constrânse la prestații și contribuții la care nu erau obligate nici chiar în sensul urbaniului arbitrar impus lor în anul 1746 și al contractului forțat din anul 1789.

Privitor la drepturile acestor comune aici trebuie considerat, înainte de toate, dreptul de proprietate. Că pământul locuit de numitele comune a fost proprietatea lor liberă, se vede, între altele:

1. și din diploma adaosă supt g / a principelui George Rakoczi din anul 1655, în care acest pământ expres este numit teritoriul lor, *territorium suum*; de aceea, liber și neîmpiedecați, ca proprietari adevărați, ei au folosit pădurile crescute pe acest pământ, lucrând feliurite seule, depe a căror vânzare, cu multe cheltueli și munci grele, *maximis sumptibus et difficillimis laboribus*, cum se exprimă prințul ei își procurau apoi bucatele care le lipsiau și le introduceau în munții lor fără a plăti taxe.

2. Acest drept de proprietate îl dovedește neînrânt faptul, că numitele comune au dispus liber de teritoriul lor, întru cât au vândut părți din el, sau le-au dăruit; și că, dela introducerea arbitrară a urbaniului din anul 1746, aceste donațiuni și cumpărări chiar și

fiscul le-a recunoscut ca legale și le-a confirmat.

Comunele posed o mulțime de astfel de documente donaționale, dintre care șaptesprezece sunt adăose aici, ca dovezi pentru afirmațiilor făcute (dela *a* până la *p*).

Așa de ex. supt *a*, comuna Riului-mare (Nagyarányos) a dăruit în anul 1704, lui Negrea Simeon, moșia numită Comornicele, de veci, pentru amândouă sexele, cu dreptul de-a o preface arabilă prin defrișare și de-a o folosi ca proprietar.

Sub *b*, familia Petriței cumpără pe bani, subt principele Báthori Sgismund, dela comuna Cămpeni (Topánfalva) o moșie din Teritoriul comunei, o curată de pădure și o posede neturburată până la 1648, pând ieși deliberatul *b*.

Sub *c*. Comuna Riului-mare (Nagyarányos) dăruiește lui Negrea Simeon, din pământul comunei numit Dâmbul Tisei, o bucată de pădure, în anul 1697; donațiunea este confirmată în anul 1753 de judecătorul curial Barsai István din Zlatna.

Sub *d*. Comuna Riului-mare (Nagyarányos) dăruiește lui Onieț Petru moșioara numită Bozorul, în anul 1723.

Sub *g*. Comuna Riului-mic (Kisarányos) dăruiește lui Inde Gavril și fratelui său Ispas o bucată din Obârșă-Vidrei în anul 1746.

Sub *h*. Comuna Riului-Mare (Nagyarányos) dăruiește lui Nicula Dumitru o bucată de pădure din pământul comunei, numit Doșul Albacului, în anul 1715; donația este confirmată ca legală, acolo sub *E*.

Sub *x*. Patru comune, ca proprietare ale iarmarocului din Cămpeni, cumpără dela doi proprietari particulari, locuitori de acolo, două grădini, penfru a lărgi piața târgului, cu preț de 110 floreni în anul 1746.

Precum s'a amintit și precum se vede din documentele anexate, aceste vânzări și donațiunile acestea au fost confirmate de funcționarii fiscali, adeseori chiar de tesaurariat, recunoscându-se așadar dreptul de proprietate al comunelor. Și de astădată nu trebuie trecut cu vederea că, cu prilejul confirmării donațiilor de pădure, făcute din partea comunei Nagyarányos către Nicolae Dumitru, în documentele anexate sub *a*, Dobra, care le confirmă numește pământul comunei *dominium fiscale*. Însă, deoarece chiar în document, numita moșie este însemnată ca proprietate liberă a comunei și deoarece legală, dona-

țiunea este recunoscută și confirmată ca legală de toți funcționarii fiscali anteriori și chiar de tesaurariul Bornemisa însuși, în anul 1750, fără nicio clausă, urmează că citata clausă a lui Dobra nu merită nicio considerare, deoarece stă în contradicție cu documentul însuși și cu celelalte întăriri ale oficiului fiscal.

3. O dovadă tot atât de neînrântă pentru dreptul de proprietate al comunei o dă libera și neîmpiedecata practicare, continuată până la mijlocul veacului al XVIII-lea, a tuturor căderilor esențial legate de dreptul de proprietate, anume: crășmăritul, vânzarea cărnei, vama târgului, pescuitul, morăritul, vanaul, tăiatul lemnului și pășunatul.

Practicarea liberă și neîmpiedecată a acestor drepturi, cari, în legile patriei apar supt numele de drepturi regale, produc dovada cea mai nerăsturuabilă, că locuitorii munților nu au fost supuși (coloni) în sens strict, ci oameni liberi, libertini, cari, în loc de biruri, aduceau principilor naționali după vreme, și ca suverani, anumite daruri trebuitoare Curții princiare, *in natura*, și anume: miere, unt, miei, berbeci, mai multe feluri de piei ș. a., date de locuitorii munților mai înalți; o anume cantitate de aur de munte, dat de locuitorii ținutului de mai de jos, Dar nici aceștia, nici aceia nu au făcut slujbă de supuși sau robote.

În posesiunea și uzul acestor drepturi Muntenii rămaseseră și supt regenții austriaci, până către mijlocul veacului al XVIII-lea, când, în locul acelor prestațiuni naturale, s'a început a li se cere taxe în bani; aici se află originea ulterioarelor taxe urbariale, a treptatei mărginiri sau retrageri a pomenitelor drepturi, și a prestațiilor și contribuțiilor, la care Muntenii au fost constrânși și prin care proprietarii liberi de până acum au fost timbrați ca supuși în sensul cel mai strict.

II. Începutul acestor triste stări, în care *Moșii suspină astăzi mai mult decât oricând*, s'a făcut cu urbaniul arbitrar din anul 1746; din acest urbaniu s'a adăos acestei preasupuse petiții un extras scurt, sub *a*, privitor la comuna Cămpeni (Topánfalva). Extrasul este de importanță, întru cât el oferă și dovezi pentru amintitele drepturi ale locuitorilor din munți, și întrucât, de altă parte, arată cum taxele urbariale, introduse arbitrar, sunt sporite treptat, tot atât de arbitrar, enorm

și spre nenorogirea locuitorilor munteni.

Astfelu, în acest urbariu nu se pomeneste de dreptul vânatului; deci el se află în posesiunea comunelor până în timpul cel mai târziu, dar astăzi este altfelu. Tot așa se zice în acest urbar, expres: *molae farinaceae novem reperuntur; molae autem contusoriae 25; ex his omnibus nullus Risco regio cedit proventus.* Prin urmare comunele uzau exclusiv de acest drept; dar în timpul mai nou morile au fost impuse cu taxe însemnate de către fisc. Tot astfel, comunele din jurul Zlatnei și de mai sus pomenite încă în al 2-lea deceniu al secolului trecut, nestingherite, nu numai dreptul tăerii pădurii și al pășunatului, ci și în acest timp, priviau pădurile a proprietate a comunei, precum și erau în realitate, prin uzul de veacuri. Dar astăzi, și în privința această, altfel este.

De altă parte, taxele fixate arbitrar în pomenitul urbar s'au sporit treptat, monstros. Astfel dreptul de crăsmărit, practicat mai înainte fără impunere și liber, de către comune, a fost impus în urbar, conform anexei A. post. 19 cu 45 fl.; astăzi taxa aceasta a fost ridicată la suma enormă de circa 1500 fl. Tot așa s'a întâmplat cu dreptul vânzării de carne, al vămei târgului, al pescuitului și cu alte drepturi, exercitate fără piedeci de comune, apoi în mod arbitrar sustrase comunelor și arendate de fisc pe prețuri tot mai mari.

Taxa introdusă ca reluție, în locul pomenitelor produse naturale, a fost impusă la început pe comună, global, nu individual, și primarii o distribuiau pe membrii comunei, fără niciun amestec al autorităților. La început taxa nu era mare, și uneori asupra unei singure familii abia cădea 1/2 creișar. Mai târziu taxa fixă sumară se prefăcu într'una individuală, și anume așa că aceia cari nu aveau vite de jug trebuiau să plătească anual 2 fl. 36 cr., cei cu vite de jug 5 fl. 12 cr. Taxa aceasta apoi a fost timbrată arbitrar cu numele de reluție de robotă și astfel liberii Moți au fost prefăcuți în iobagi formali.

Acest tratament arbitrar al Muntenilor și treptata retragere sau mărginire a drepturilor lor au produs erupțiunile amintite în introducerea acestei prea supuse petiții. Iubirea de dreptate a împăratului Iosif II, care de-o parte a interzis foarte sever apărarea sâr-

manilor locuitori, iar de altă parte le-a asigurat proprietatea morilor și herestrăelor, precum și libera întrebuintă a pădurilor, a readus libertatea în sufletele Muntenilor mult chinuți.

Totuși prin înălțarea turnătorilor dela Zlatna și Ofenbaia trebuințele manipulațiunei montane s'au înmulțit și deodată cu acestea s'au înmulțit și serviciile foarte grele ale Românilor munteni, cari acum au fost obligați să taie enormul quantum de lemne trebuitor și să-l care sau să-l plutească pe Arieș. În timpul acesta cea mai mare parte din pădurile comunelor au fost de fapt ocupate de fisc; iar prin feliurite amenințări a căror urmă se vede din contract, comunele au fost silit să încheie contractul alăturat în copie supt D.

Indatoririle impuse locuitorilor munteni prin acest contract forțat cuprindeau următoarele puncte mai esențiale.

1° prețul pentru tăierea unui stârjen de lemn,

2° numărul stârjenilor de tăiat,

3° plata drumului încolo și înapoi dela tăetură după depărtare; plata se fixa totdeauna în înțelegeri cu comuna. Și dispoziția această dovedește deajuns, că locuitorii munteni erau oameni liberi, nu iobagi.

Dar nu a fost destul că acest contract nu fusese încheiat din liberă învoială, comunele trebuiau să facă și experiența cea mai dureroasă, anume că funcționarii camerali nu se ținură de nici una dintre condițiile stipulate și că, după încheierea acelui contract, comunelor nu li s'au luat numai pădurile, herăstraiele, pășunile ș. a., ci, în mod arbitrar, ele au fost strămtorite mai ales la întrebuintarea pădurii și pășunii, cași cum niciodată nu ar fi fost proprietarii lor; din cauza lor ele fură zălogite și pedepsite chiar și pentru tăierea copacilor depe propriile așezări plantați de oameni ori de moșii și strămoșii lor.

Numărul stârjenilor de tăiat, contract cuprinsului contractului, a fost sporit arbitrar; plata stipulată a drumului încolo și înapoi nu s'a mai plătit; de o înțelegere cu comunele relativă la sporirea ei ori la răsplată, în cazuri de depărtări mai mari ale tăeturilor, nu a mai fost vorba. Ba, nici cu aceasta nu a fost de-ajuns, ci în vremece, de-o parte, se construiau, la Bistra și la Bucium, ferăstraie camerale, apoi

magazine de lemn de ars și de muncă, pe care contrar contractului, și comunele trebuiau să le înzestreze cu busteni și lemne de altă parte, încă și în al 4-lea deceniu al acestui veac, Albaceniilor li s'au oprit, de către funcționarii fiscului, herăstraiele proprii, fără nicio despăgubire.*)

Și, totuși, toți pașii făcuți de bieții Munteni contra acestor și altor supărări și vexațiuni, toate petițiile către preainaltul loc au rămas fără efect*) deoarece informațiile relative la ele s'au cerut totdeauna dela funcționarii camerali, asupra sistematiei ai Românilor**) și aceștia, firește, nu se simțiau îndemnați a mărturisii împotriva lor înșile. Din contră, cei păgubiți, cari căutau a-și obține dreptate împotriva acestor apăsări arbitrare, au fost expuși urmărilor celor mai neumane.

Cu toate aceste nedreptăți strigătoare, în sufletele nenorociților Munteni nu se răci iubirea către domnitorii din casa Austriei; fidelitatea lor, devotamentul către Tron și preînalta dinastie nu au slăbit niciun moment însuflețirea cu case, în anii 1848 și 1849, ei se ridicară ca un om, pentru apărarea tronului amenințat al Maiestății Voastre; opintirile de necrezut făcute în acest senz; disprețul morții și răbdarea nepilduită ce-au dovedit-o — sunt dovezi strălucite despre aceasta. Jertfirea fără de pildă își are temeiul în credința moștenită, în devotamentul moștenit al acestui popor către monarhii săi, dar totdeodată în nemărginita speranță că, în sfârșit odată vor fi ascultați, că vor fi scoși din situația lor aproape desperată și reintroduși în drepturile lor răpite cu puterea.*) Iubirea cu dreptate a Maiestății Voastre și meritele esențiale și mari, de și le-au câștigat în anii 1848—1849, le dau drept la această speranță.

Prea supus suptiscălitul martor al nepilduitelor opintiri, martor al jertfelor uriașe și al rarului devotament probat de Românii munteni în interesul tronului și al preafinaltei dinastii, martor al ne-

Deci, un stat de hoți! G. B. D.

*) Maiestatea Sa era, deci, gazda hoților! G. B. D.

**) Dela Ana camerală la Caiafa matestică! G. B. D.

*) Să sperăm că acel „odată” va sosi cu M. Sa Regele Ferdinand, când Acesta va veni în munți să prezideze serbările pentru amintirea lui A. Iancu! G. B. D.

mărginitei miserii și sărăcii, cu care ei au de-a lupta după înfrângerea revoluției, îndrăsnesc să apar la treptele tronului Maiestății Voastre, și, din puterea autorizației date de ei, să rog în genunchi pe Maiestatea Voastră, să nu refuze bieților Români din munți grația preatnaltă, ei să le facă preagrațioasă dreptate prin *cât mai grabnică* reintroducere în drepturile lor,

asa cum le posedăm înainte de încălcările arbitrare ale fiscului, anume în *dreptul de proprietate al comunelor asupra fostului lor teritoriu* și în toate căderile împreunate cu acest drept, a căror liberă practicare a fost dovedită aici.

Al Maiestății Voastre, etc.
Avram Iancu

Avram Iancu, cerea așadar, o deplină restaurare. — G. B. D.

CUM TRĂEȘTE AMINTIREA LUI HORIA ȘI A LUI AVRAM IANCU ÎN SUFLETUL MOȘILOR

Alături de istoria scrisă, pe care învățații se străduiesc să o descifreze din izvoare documentare, din cronici și monumente spre a o înfățișa în cărți de erudiție, prea puțin accesibile poporului, — trăește și se perpetuează din generație în generație tradiția orală, ca o creațiune viguroasă a sufletului popular. Nemulțumit cu rigiditatea faptelor de o parte, de alta pus în imposibilitate de a pătrunde sensul și legătura lor causală, acest suflet creator caută să în veșmănțeze sămburele adevărului istoric în haina largă și pompoasă a plâsmuirilor legendare.

Pe când rezultatele cercetărilor savante se ofilesc prin rafturile bibliotecilor, fiind redus cu totul numărul celor doritori a se împărtăși de ele, tradiția crește din gură în gură, se ramifică, progresează și înflorește, spre bucuria tuturor, ca o plantă răsărită din pământ mănos și împrejmuțată de atmosfera prielnică. Pentru tradiția și plâsmuirea legendară este asigurată atmosfera prielnică mai ales în viața patriarhală a mulțimilor cu puțină știință de carte. Aceasta e cazul Moșilor din munții apuseni. În colibele lor n'a pătruns până în timpul de față cartea cu slova ei tipărită, care să fie în stare a distruge legenda sau măcar a stânjeni stăpânirea exclusivă a tradiției orale.

De acea e o ispititoare problemă de psihologie populară să poți afla din mărturii directe, cum trăește amintirea lui Horia și a lui Avram Iancu în sufletul Moșilor? Evenimentele istorice în legătură cu numele acestor doi eroi populari fiind atât de sguduitoare pentru întreaga viața publică ardeleană,

au trebuit să lase urme adânci în sufletul poporului din munți. Analfabeții, îndăosebi cei din generația bătrână au păstrat — după cum se va vedea îndată — în mod mai viu și mai colorat amintirea lui Horia și a lui Iancu, pe când știutorii de carte din generația tânără abia au o idee palidă și cu totul lipsită de orice precisiune despre însemnătatea lor. Faptul acesta regretabil se explică numai în parte prin tendințele ostile ale școlii de sub vechiul regim, care nu admitea în manuale didactice nici măcar expunerea sumară a celor două mișcări populare. Dar ceace nu admitea oficialitatea școlară, ar fi putut să îndeplinească pe cale particulară intelectualii satelor, ținând prelegeri populare sau răspândind cărți potrivite pe înțelesul tuturor, dacă s'ar fi găsit cine să le poată ceti. Ramâne, ca școala și cartea românească să-și facă datoria de a înlătura cât mai curând neajunsurile și lacunele unui trecut așa de vitreg pentru progresul economic și cultural al Moșilor.

Implinindu-se acum 140 de ani dela revoluția lui Horia și un secol dela nasterea lui Iancu, am cercetat la 7 Iulie satul Arada, unde s'a născut Horia. În fovărășia preoților Vasilie Bărluț și Mircea Nicola am urcat dealul (crângul) **Fericețului**, în vârful căruia se găsește, înaintea casei cu No. 1205 o grădiniță 6½ m. lungă și 3½ lată, sămănată cu flori — Moșii le zic „pene” — galbene. Lângă casă întâlnim un baiat de 14 ani (analfabet) Iosif Todea, care ne spune că părinții lui, absenți atunci de acasă, Gheorghe și Maria Todea îngrijesc de grădi-

nița aceasta, fiindcă „aicia a fost **casa Horii**.” La întrebarea, dacă știe, cine a fost și ce a făcut Horia, ne răspunde: „O fost un om de aici, o umblat în lume pentru noi, ca să ne scoată dela Unguria. Mie mi-o spus mai nainte moșu Todor Todea, c' aicia a fost casa Horii. Pe Horia, l'a tăiat **Jidovii** pe roată la Bălgrad.” Dar, unde l-au prins Jidovii? Răspuns: „nu l-o prins Jidovii, c' l'o prins oamenii. Dar despre Cloșca și despre Crișan nu ți-a spus moșul tău nimic? Răspuns: „nu, da mi-o spus de Iancu, c' era **ortac** cu Horia, da nu era de aici, era din Vidra.”

Cu mult mai amănunțit și mai colorat povestea **Ana Nicola**, născ. Bumb, o bătrână (analfabetă) de 72 ani, care în tinerețe l'a văzut pe Iancu de mai multe ori; de acea vorbea cu glas înduioșat despre el. Amintirile ei le reproducem aici întocmai cu vorbele rostite de dânsa cu deosebit talent de povestire: „Pe Horia nu l-o prins Jidovii, c' l-o vândut pe bani oameni de aici, Trifestii, Dârleștii și Mătășeștii. Cu banii o cumpărat bucate și o găsit sânge în mijlocul pâinii, c' li-o fost păcat, c' și-o vândut sângele lor. Horia o fost om drept și **tăt** bine o vrut să facă. El o **îndăluit** (pornit dela ung. indult?) întâi **răgulita** (revoluția) împotriva Ungurilor și Jidovilor. Pe Horia l-o prins colo în munte la **Drăgulasa**, lângă Scorocet. El o fost sub a **silbă** (brad) mare cu cloambele în pământ, c' o colibă. După ce l-o prins, l-o dus de a dreptul la Bălgrad și l-o tăiat în roată. Bag' sam numai un ceas să fi mai zăbovit, să nu-l taie, or fi vinit **Româneanul**, și n'o fost lăsând să-l taie. Iancu de acea **s'o făcut desmetic** (nebun) de o umblat prin lume, c' și pe el o vrut să-l **înemnice** (taie) Ungurii și Jidovii, pentru c' o făcut bine la **Romani** și o așezat țara, c' era înholbată (tulburată) tare ca în **răgulita**. Iancu n'o pus pace cu Ungurii și așa spun bătrânii c' de acolo dela el și dela Horia s'o **îndăluit** și bătaia asta de acum. E mai bine acum c' sub Unguri, c' nu suntem sub păgâni, fără suntem sub **porțan-ceagul** (ordinul, dispoziția) **Româneanului** și **toți suntem uni** creștini buni; ne rugăm la **Re-**

măneanul și la **Dumnezeu al-duitul** (binecuvântatul) să ne țină Dumnezeu pe tăți, că tăți sântem Români până nu știu unde departe. Dar ăla, care ne stăpânește nu-i **Român**, că-i **Românean**. Acolo la București e împăratu nost acum, da nu știu cum îl cheamă, fără așa spun cătanele care o fost pe acolo, când o vinit cei mulți **Româneni**, și o jucat aici hora, am vorbit cu ei; vorbesc **tăt** acele vorbe ca și noi, numai mai iute un pic. Și o făcut popa Iosif un parastas atâta de frumos mă, de-ți venia a plânge; atâta era de bine și parastasul l-o mânecat cătanele alea care o vinit cu **elop** (pălărie) de fier.

Pe **Iancu** l-am văzut de multe ori, era **bătrânatec** și **nesnăguit** (neras), umbla îmbrăcat cu o țundră proastă pără'n pământ. El ne cânta cu fluera și noi **tăți** copiii dela vaci și dela oi jucam. El o zis cătră tata, că dacă nu s'ar fi făcut așa se lase așa desmetic, n'ar mai fi cu zile, că l'ar fi tăiat Ungurii și Jidovii și pe el ca pe Horia. Doar n'o mai fi trăind Iancu, că mi dor tare de el. Am fost odată la târg și am văzut niște domni cu bărbile **pără** la brău, șese erau într'un motor și zice una cătră mine: **ulte Iancu**, ăla cu barba albă, a fost la Vidra, să-și vază casa. Da io am zis: n'o fi Iancu, că de aș ști c'o fi el, odată l'aș săruta, așa mi de dor de el, c'o făcut mult bine cât o trăit, să nu fie vrajbă și să fie **porțile** (dările) ușoare. El ni-o poruncit atunci, că el a fost **împărat** și **l-o fost milă de noi**, dar amu te-ar mânca cu **porțile** și ti-ar întoarce pielea pe dos. Acuma vin **tăte** poruncile și porțile dela **Româneanul**, dar nu pot io crede să vie toate dela el, că-s prea multe, or mai vini și dela alții, că-s mulți poruncitori, de aceea nu-i togma bine amu, dar din alte-i bine."

Moș **Simtion Nicola** din Arada (analfabet) de 82 ani, la întrebarea: ce știe despre Horia, răspunde următoarele: „nu l-am cunoscut, că nu l-am apucat, dar am auzit părinții mei spunând că Horia o fost de două ori la **Malestatea** la Viena pentru năcazurile poporului. Nu știa nici o slovă, da a fost mai cu mîinte ca Iancu, că el a vorbit cu împăratu fără carte, da Iancu mai târziu și-o pierdut min-

tea. Pe Horia l-o prins niște hoți de oameni de aici dela noi și l-o dat în mâinile păgânilor și Ungurilor. La puținică vreme, dupăce l-o potopit pe Horia, o vinit carte dela Zlagna după ăi de l-o prins, să meargă **pără** acolo. Ei n'o știut de ce-i cheamă. Dupăce o vinit acasă, o zis unu dintre ei cătră mamă sa: mamă, să ne faci pită, că nu mai putem de foame; ea o făcut și o scos repede din cup-tior un **coc**, l-o lăsat să se stâmpere și dupăce l-o rupt în două, o aflat în el un **drob de sânge cât pumnul** și o zis: no, dragii mamei, vai de voi și de capu vost, că ați vândut pe Horia și iacă mâncați amu **sângele Horii** și neamu vost tăt sărac va fi toată vița și sămânța lui. Pe Horia l-o taiat la Galda, nu la Belgrad, acolo l-o țipat în moară și l-o sfărmat. Ne-am **bănuit** (ne-a părut rău) destul după el, da nu ni s'o mai făcut direptate...

„L-am cunoscut și pe Iancu, de 4 ori l-am văzut; odată era încălțat cu o opincă și cu o cismă, o vinit la noi în casă și o zis cătră tata: „ce mai faci dom-nule strajameșter (plutonier)? Fac pe dracu s'o ia domnie, i-o spus tata, că el a fost strajameșter în 48. Pe Iancu l'ar fi **smintit** de mîinte o Unguroaică **fălcerita** (baldășița, farmacistă) din Câmpeni, că i-o fost draguță și o lăsat-o. Iancu o făcut o comedie cu împăratu, că i-o trimis carte să vie să dea față cu el, da el o trimis o vacă neagră să se călătorească împăratu pe ea, că un **mincinos** n'are ce vorbi cu un **bolând** (nebun) că împăratu era mincinos, că n'o dat ce o făgăduit la 48 când o zis că a **josa** dările și-a șterge iobăgia, da iobăgie o fost picat atunci, când o doborit-o Iancu, dupăce s'o așezat revoluția și s'o pus pace. Când o ridicat pe tata-meu **Nicola Dumitru** sus și-o strigat toți: **vivat, să trăiască nepotul Horii**, atunci o îngropat iobăgia în pământ la Blaj, da Ungurii o furat-o și-o scos-o iar de acolo. Iancu o murit la Tebea și-i îngropat colea lângă biserică.“ La întrebarea: cum e mulțămîit cu stăpânirea de azi? moș Simtion răspunde scurt și sentențios: „nu spui, că mă tem de temniță.“ Povara, pe care n'o pot duce, n'o ridic. Nu-i slobod să zici de bani, da-

că-s rupti, că nu-s buni; apoi sa mai scoți vre-o vorbă din gură, că toate relele-s dela împăratu?”

În 8 Iulie lângă ghetarul dela Scărișoara am putut culege dintr'o convorbire cu țaranii Gavrilă Negrea de 63 ani, Todor Dobre de 56 ani și Gavrilă Pașcă de 28 ani (toți 3 analfabeți), următoarele mărturisiri relative la Horia și Iancu: „Horia a fost Român din Albac, o vinit odată un domn dela București și o dus biserică Horii din Albac la București, o vinit cu motoru până aici, apoi mergând s'o stricat motoru de l-o fost dus cu boii. Alta nu știu despre Horia, fără atâta ne spuneau părinții c'o fost viteaz mare și c'o făcut **bravulă**, când o fost **potera Horii**, ca și a Iancului, da a Iancului n'o fost **poteră**, c'o fost **răguliță** în 48. Iancu o învățat la școală cu împăratu și cu Coș Laie (Kossuth Lajos). În școală ei o fost ca trei frați. Și împăratu o zis că i prea mare împărăția, hai frate Iancule să-ți dau ție Ardealul, să fii împărat acolo și ție Coș Laie să-ți dau Țara Ungurească. Când s'o întors Iancu dela școală, o fost într'o zi din postul Paștilor pe la ameazi și o strigat cătră toți: no, oameni buni, țipați **cârlițele** (cu cari бага **hălcile** = lemnele pe apă) jos, că **robota s'o pus jos** și cine va mai lucra de azi înainte, i se trage o mână cu 3 coaste; de acum nu mai este robotă până va fi lumea și Duminecă să venițe la mine la Câmpeni, să vă dau poruncile. Dar la tată-său nu i-o părut bine și o pus iară mâna pe cârlige. După ceea l-o cunoscut pe Iancu, că-i fiul lui și i-o dat împăratu Ardealul pe mână, să fie craiu. Da Iancu s'o greșit puțințel, c'o zis că el va apăra țara Ardealului și fără cătane, numai cu noi cu proștii, cu muntanii. Da Coș Laie o zis, că lui nu-i trebue țară fără cătane. Așa împăratu i-o dat lui Țara Ungurească cu cătane cu tot, iar Iancului i-o dat țara Ardealului fără cătane. Coș dupăce-o prins a țipa robotele, a trimis domni de Ungur la Ardeal și o amenințat că vine cu Ungurii de omoară ne tăți Români. Și dela Iancu s'o dus unii peste Biharia cu vorba că el pleacă cu Români de doboară pe tăți Ungurii. Și-așa s'o făcut ră-

PE URMELE LUI AVRAM IANCU IN LOC DE PREFATA LA O CARTE

gulița din înșelăciunea domnilor, că oamenii n'o fost avut nimic unii cu alții. Așa o fost vinut de înfocați Ungurii să omoare pe tăți Români, de spuneau că numai pe unul l-or lăsa viu, să aibă cine le face coafe și ciubară. Da un Crișan când i-o văzut trecând peste Biharia și i-o auzit cum amenință, o zis cătră ei: haida, numai hai, duceți-vă la Moți, căți își vini de acolo îndărăpt, pe toți i-oi săruța în... Da n'o mai avut pe cine săruța, că nu s'o mai întors nici un Ungur, Moții i-o doborit pe toți.

În sfârșit vorbind la 11 Iulie cu **Traian Giurgiu** din Bulzești, care spunea, că a fost 2 ani la școală și că la batalionul de vânători de munte din Abrud le face d. plutonier în fiecare Duminecă „**thorie**”, am văzut că cunoștințele lui despre Horia și Iancu sunt foarte reduse. Atâta știa doar să spună că ei „s'o bătut cu Ungurii, că Horia o murit de moarte bună, dar Iancu și-o pierdut mintea, fiindcă Ungurii n'o vrut să-i dea lui țara pe mână.” Tot așa de reduse erau și cunoștințele tânărului **Todor Harda**, care spunea că a umblat 4 ani la școala din Lupșa-Muncel, unde li s'a spus ceva despre Horia și Iancu, dar nu-și mai amintește nimic precis. Se împacă cu gândul că „bătrânii știu mai multe, dar noi cei tineri nu prea știm.”

Din aceste și alte asemenea spicuiuri, cari pot fi sporite considerabil prin convorbiri cu țărani din munți, rezultă că amintirea lui Horia și a lui Avram Iancu trăește ca o realitate vie și puternică în sufletul generației mai înaintate în vârstă, iar în al celei mai tinere abia ca o plantă firavă cu rădăcini slabe. Podoabele felurite, cu cari a înfrumșețat plămuirea legendară poveștile bătrânești despre Horia și Iancu, n'au pătruns în sufletul tinerețului, rămas până acum lipsit și de cunoștințele, pe cari i le-ar fi putut da o istorie populară — veridică asupra faptelor vitejești ale acestor doi eroi ai munților. Istoriografia română e datoare să pună fără întârziere la dispoziția tuturor Moților știutori de carte acest instrument de educație a conștiinței și demnității naționale.

Ioan Lupas

Prinind în Ianuarie 1924 de la președintele Asociațiunei, d-l V. Goldiș însărcinarea de-a scrie o biografie alui Avram Iancu, mi-am dat seamă de anume dificultăți, între cari cea mai de căpetenie era lipsa de știri biografice suficiente. Biografia menită a populariza figura măreață a Craiului Munților, îmi închipuiam, că nu poate răspunde scopului, dacă nu e întemeiată pe informația necesară. De aceea am cerut d-lui președinte al Asociației un ajutor, pentru a face cercetări în arhivele din Viena. D-l Goldiș m'a îndeplinit dorința și mi-a făcut cu puțință să stau patru săptămâni în Viena, pentru a studia.

Am fost totdeauna norocos în asemenea cercetări. La primul pas, mulțumită prețioaselor indicații ale d-lui Dr. M. Auner, am fost surprins de bogata colecție a fostelor arhive imperiale (Hof-Haus und Staatsarchiv), care mă interesa. Am dat aici peste resturile arhivei lui Kossuth din anii 1848 și 1849, care a fost sechestrată de armatele austro-ruse și adusă apoi la Viena, în cel mai mare secret, de poliția austriacă. Această arhivă, care cuprinde actele prezidiale de pe vremea când Kossuth era președintele comitetului pentru apărarea țării (honvédelmi bizottság) și pe urmă actele din răstimpul funcțiunei sale de guvernator, mi-a dat un tablou foarte prețios al mișcărilor noastre din anul 1848. Acum știu cum vedea guvernul unguresc din Pesta, Debretin și Segedin luptele pentru libertatea națională a Românilor din Ardeal. Un număr însemnat de rapoarte ale comisariilor din Ardeal ni s'au păstrat: o parte din ele zugrăvesc mișcarea de rezistență a populației române față de recrutările ungurești, iar partea cealaltă tradează intențiile adevărate, pe cari le avea regimul lui Kossuth în chestiunea noastră. Am găsit apoi rapoarte destul de numeroase despre luptele date între Români și Unguri, între cari mai ales luptele din Zarand ocuroă un loc de frunte. Aici maiorul Csutak Kálmán, care a stat la începutul anului 1849 în fruntea unei

coloane de honvezi, a descris amănunțit, în scrisorile sale către Kossuth, operațiunile militare din Februar—Aprilie 1849. Unele din ele, firește pentru publicul mare, au văzut lumina zilei, în monitorul guvernului din Debretin, în Közlöny. O mare bucurie am avut descoperind câteva scrisori ale deputatului Ioan Dragoș către Kossuth, din care se vede rolul funest al renegatului bihorean. Rapoartele lui Hatvani s'au păstrat aproape toate, precum și ale urmașului său, colonelul Inczedy, care descrie exact proporțiile catastrofei, pe care a suferit-o armata ungurească dela Moți. Urmează apoi o serie de acte interesante cu privire la expediția lui Kemény, la discuțiile dintre Iancu și colonelul Simonffy, Iancu și Bălcescu, președintele consiliului Szemere și Iancu etc. etc.

În fine mai multe fascicule cuprind actele poliției lui Kossuth. Între acestea sunt, firește, foarte multe cari ne privesc și pe noi: astfel dosarul maiorului Csutak, despre care s'a dovedit că a fost un pungaș ordinar și ceea-ce e mai important: actele curților martiale din Cluj, Tg-Mureșului, Sibiu și Arad. Sute de români nevinovați au căzut jertfă teroarei ungurești și mărturisesc, că niciodată nu am fost mai profund impresionat, ca la cetirea acelor sentințe pe cât de cinice, pe atât de infame. N'am avut timpul să-le copiez de astădată, dar ele vor trebui tipărite, pentru-ca să cunoască și generațiile viitoare suferințele, prin cari au trecut strămoșii noștri.

Mai puțin norocos am fost și cercetările mele între actele cancelariei cabinetului (Kabinetkanzley), unde credeam, că voi găsi date cu privire la decorațiile lui Iancu și cu privire la călătoria împăratului Francisc Iosif în Ardeal (1852). N'am aflat însă nimic, cu toate-că sunt sigur, că dacă ași fi avut mai mult răgaz să răsfoiesc și vre-o câteva dosare, nu numai registrele oficiale, ași fi dat și de actele, pe cari le căutam.

Rapoartele celor trei prefecti Iancu, Balint și Axente se pă-

strează în arhiva Ministerului de interne, unde am găsit unele acte căutate, dar nu pe toate. Registrul actelor e redactat după anume „Schlagwort”-uri aranjate în ordine alfabetică. Se înțelege, că aici e mult mai ușor să găsești ceea-ce dorești, deși rizicul de-a trece cu vederea unele lucruri e mai mare. Dar la arhiva acestui minister am încercat o adâncă decepție: foarte multe din actele sale au fost nimicite, scartate de către funcționari, ca material netrebnic. Așa, spre pildă, au fost scartate rapoartele guvernatorilor Wohlgemuth și Schwarzenberg cu privire la călătoriile lor în Munții Apuseni, precum și raportul detaliat al poliției despre voiajul Impăratului din 1852. Norocul a păstrat vre-o cinci piese despre arestarea lui Iancu de către comandantul militar al districtului Alba-Iulia. Actele acestea însă nu spun prea mult. Totuși și din această arhivă am cules o recoltă bogată: raportul ministrului pentru acordarea cunoscutelor decorații fruntașilor români cari s'au distinși în luptele din anii 1848—49, apoi rapoartele guvernului ardelean din Dec. 1848 și ale comitetului Salmen din Martie 1849, foarte interesante pentru a cunoaște cum îi judecau și poregeau pe Români colaboratorii lor înșiși. Cea mai mare parte din petițiile delegației românești din anii 1849—1852 se păstrează aici.

În arhiva Ministerului de războiu din Viena am avut din nou bucuria să încerc o surpriză neașteptată. Și aici s'au deschis, după 1918, dosare, cari până atunci au fost ținute în cea mai mare taină. „**Feldakten Puchner**” din anii 1848—49 conțin prelucrate admirabil în registre alfabetice toate evenimentele războinice din anii 1848—49. Dar în afară de actele strict militare dosarele de aici dispun și de un considerabil material de natură politică, mai ales corespondența cu fruntașii din comitetul național român și cu prefectii: Bărnăuțiu, Fl. Aaron, N. Solomon, I. Buteanu etc. Am copiat numai actele cu privire la Iancu și la luptele sale.

Astfel am izbutit să culeg o seamă de știri, cari îmi dedeau

posibilitatea să cunosc părerea celor două guverne, din Pesta și Viena, despre mișcarea românească din 1848. Informații culese din arhiva contelui Mikó în Cluj și din arhiva fostului comisar Csányi, care se păstrează în palatul cultural din Arad, pu-se la dispoziție cu multă amabilitate de către d-l director dr. **Nichi**, au completat materialul strâns la Viena. Astfel stăpân pe aparatul de dovedire, pe care se sprijineau până acum adversarii noștri, am procedat la culegerea materialului redactat din sorginte românească.

Acest material era publicat deja în cea mai mare parte. Revistele și gazetele noastre au dat la lumină în cele trei sferturi de veac dela revoluția ardeleană foarte multe scrisori, acte, proclamații, rapoarte și corespondențe în legătură cu evenimentele anilor înviforați. Dar numai cine a răsfoit, în vederea unei asemenea lucrări, colecțiile de reviste și ziare, știe ce anevoioasă este această muncă. Bibliotecile din Cluj nici nu au colecții întregi, astfel că am fost silit a mă lipsi de unele foiletoane foarte prețioase. Așa spre pildă n'am utilizat descrierea competentă a luptelor și a personalității lui Iancu apărută încă în 1849 în ziarul **Bucovina** al fraților Hurmuzachi. Firește, că aceste foiletoane au fost redactate în Sibiu, unde s'au inspirat din izvoarele autentice culese de Ion Maiorescu, totuși el merită să fie reproduse, pentru a-le cunoaște. Voiu căuta să-le achiziționez pentru colecția mea de documente, pe care o voiu tipări anul acesta în publicațiile Academiei Române.

„**Documente**” noi, românești, cu privire la Avram Iancu, abia cred, că se vor mai găsi. Colecțiile Papiu Ilarian, Hodoș și Baritiu, depuse la Academie, se află ~~realmente~~ în depozitul din Moscova, de unde s'ar putea să nu ni-se mai restituie. Rămâne ca particularii, cari vor fi posedând asemenea acte să-le doneze muzeelor și arhivelor noastre, pentru a fi utilizate în studiile ce se vor mai scrie.

În afară de broșurile de popularizare scrise în vremea din urmă, n'am avut decât biografia tipărită de **I. St. Suluțiu**, precum și studiul său despre Ioan Dra-

goș. În aceste două cărțuții avem, fără îndoială, mult material prețios, dar ele cuprind și foarte multe lucruri din domeniul fanteziei. Ca să amintesc numai un episod: dialogul dintre Iancu și Vasváry e pedantregul născocit, ca și scena de plecare la școală, scena de pe galeria dietei din Cluj etc. etc. Autorul se complace prea deseori în roluri de acestea, pentru a străluci alături de marele nostru erou. Firește, că cu asemenea debuturi nu poate rezista unei critici serioase. Poveștile sale, dacă nu sunt sprijinite pe documente, trebuie totdeauna respinse.

Cartea, pe care am scris-o, despre Avram Iancu, pe temeiul materialului adunat și utilizând literatura istorică română și maghiară, are caracter de popularizare. Așa mi s'a cerut din partea președintelui Asociației. De aceea n'am înzestrat-o cu notele obișnuite din subsol și de aceea nu i-am dat, decât o înțindere redusă. Anume probleme critice le-am omis ori le-am amintit numai în treacăt. Scopul de căpetenie mi-a fost a încadra personalitatea istorică a lui Avram Iancu în șirul de evenimente, cărora, în mare parte, el însuși le-a croit cursul. Aceste evenimente coincid însă tocmai cu epocala mișcare din anii când s'a așezat temelial nouă a politicii Românilor din Transilvania. Ceea-ce s'a petrecut după August 1849 nu mai cade propriu zis în sfera de influență a eroului nostru, iar anii îndelungați, cari i-au eclipsat viața, după zguduitoră dramă a poporului său, sunt amintiri triste și duiioase ale sufletului său sbuciumat, la cari n'am putut să stăruiesc mai mult.

Am convingerea, că dacă n'am dat o biografie tipică, prezentând viața eroului, cu toate peripecțiile ei, dela ziua nașterii (pe care n'o cunoaștem) până în ceasul morții sale, am izbutit totuși să fixez în mod sigur factorii, cari l-au înălțat pe culmile unei glorii neperitoare și să zugrăvesc împrejurările, cari au pricinuit zguduirea sufletului său larg și generos.

Silvia Dragomir.

AVRAM IANCU: UN CARACTER

Nu e vorba să fac aci o descriere a școlii prin care a trecut Iancu, ci de acea școală a caracterului ce ni se impune azi mai clar ca ori când, isvorată din însăși viața și opera acestui mare erou. Dascălimea română, de toate gradele, a cărei menire în primul rând e, creșterea adevăratelor caractere naționale, trebuie să-și dea și ea prinosul de recunoștință și pietate în fața memoriei aceluia, cărui azi i se închină toată suflarea românească și care, întreaga lui viață cu drept cuvânt putem spune că: „*totul a fost pentru neam și nimic pentru sine*”.

Goethe, care n'a fost un prea mare prieten al istoriei, a spus, totuși, odată undeva cu privire la valoarea educativă a istoriei pentru învățământ că: *valoarea cea mai mare a istoriei constă în entuziasmul ce-l trezește*. E punctul pe care se razimă cei mai mulți dușmani ai istoriei în învățământ, în special a istoriei naționale. Dar ei nu văd, că admitând chiar o valorificare atât de îngustă a istoriei ca aceea a lui Goethe, rezultă, totuși, destul de clar importanța ei, căci în simplul fapt al entuziasmului admis de Goethe e o forță creatoare destul de puternică, ca să nu ne putem lipsi de el în educația tineretului.

Școala de azi vede în evenimentele istorice și în special în caracterele și personalitățile cu adevărat mari ale ei, ceva mai mult; ea vede o valorificare mult mai largă și mai profundă a acestora, ce neapărat trebuie să servească drept fundament de granit în opera de educație a tineretului. Acest fundament sigur se crează, în mare parte, din substratul sufletesc acumulat și cristalizat, în toată măreția și puritatea lui, în adevăratele caractere și personalități istorice din viața unui neam. Cu cât un neam dispune de un număr mai frumos de atari personalități și caractere, cu atât isvorul de adăpare în opera lui de creație culturală apare mai sigur și mai bogat. Noi românii, nu ne putem plânge de lipsa acestor isvoare cu apă de cristalin, în cari a curs tot așa de limpede sufletul mare al neamului; isvoare la cari întotdeauna ne putem adăpa cu prisosință.

Școala națională, prin însăși menirea ei, are ca prima datorie, perpetuarea acelei tradiții istorice acumulate în energiile personalităților ei istorice. Sufletul lui mare trebuie să fie busola de orientare în mersul viitorului, iar pecetea caracteristică acestor suflete mari cu focul lor sacru să devie o făclie vecinic aprinsă în sufletul generației tinere. Și dacă în momente de

mari încercări prin cari a trecut neamul nostru în decursul istoriei, nu i-au lipsit acești acumulatori de energie și caractere, cu atât mai mult avem datoria azi, după visul național împlinit, să dăm generației de azi și celei viitoare din depozitul acestor energii și caractere, ca ele să poată consolida și susține ceia-ce înaintașii lor au creat. Ca să putem realiza aceste postulate, avem nevoie de perpetuarea și întărirea tradiției evenimentelor și personalităților mari istorice. Școala are nevoie de cultul eroului, spre a putea crește ca urmare precum îi e menirea; și ea le are din prisosință.

În neamul nostru a existat și mai există, cu tot dreptul, un cult al mare-lui erou dela 1848, Avram Iancu, luptător cu fața pentru libertatea neamului, scriind, poate, cea mai frumoasă pagină de glorie în istoria neamului. Mare și strălucită a fost personalitatea acestui erou, ca și faptele ce le-a creat. Cu drept cuvânt și cu sinceritate scria din Sibiu în August 1849 Nicolae Bălășescu lui Iancu, între altele următoarele:

*„Frate Iancule, noi privim la tine, ca la soarele de meazăzi”*¹ căci atât de clar, luminos și mai ales curat era caracterul acestui om. Nimic n'a exagerat Bălășescu.

Cultul acestui caracter ce strălucește ca „soarele de meazăzi” înțeleg atunci, când vorbesc de o școală a lui Avram Iancu. E școala adevăratelor caractere de cari avem azi așa de mare nevoie. În opera și viața lui Iancu există școala caracterului omului cu adevărat mare. Amintesc numai două momente din viața lui, cari ilustrează destul de clar caracterul acestui suflet mare.

Când trupele lui Iancu au învins desăvârșit honvezimea lui Hatvani la Abrud, iar o cîmă de lăncieri prinzând pe trădătorul Dragoș l'a ucis în mod îngrozitor aruncându-l pe o grămadă de gunoi din fața casei, luându-și astfel trădătorul pedeapsa bine meritată din însăși mâna infuriată a poporului. La puțin timp după executarea acestei sentințe, sosind Iancu acolo, cu lacrimi în ochi a pronunțat către lănceri următoarele cuvinte:

*„V'ați luptat cu honvezii atât de vitejește, că îmi vine să vă sărut pe toți, dar că ați omorât pe Dragoș mi-ați amarât sufletul.”*²

Cu toate că Dragoș era atunci recunoscut de toți drept un trădător ordinar, fapt ce nu se mai putea ascunde, Iancu, totuși, nu putea concepe o crimă atât de mare ca trădarea de neam. În sufletul lui curat nu putea

să între, nici chiar teoretic, o murdărie așa de mare. El mai credea încă și atunci, că lui Dragoș i s'a făcut o nedreptate. Dacă analizăm psihologia faptului nu putem ajunge decât la concluzia că, Iancu a fost un naiv, ce nu cunoștea într'ou toate realitatea vieții. Mulți l'au numit, și-l numesc încă și azi, un naiv. Naiv dacă dorim, însă naivitatea aceasta nu era o slăbiciune a caracterului lui, ci era tocmai acea însușire de caracter a unei personalități mari, în al cărei suflet nu găsim loc murdăriile și meschinăriile vieții comune. Sunt însușirile caracterului curat ca cristalul, condus exclusiv numai de principiile moralei absolute, ce vede numai binele. Sunt însușirile caracterului creator de forțe morale ce caracterizează adevăratele personalități.

Așa se explică popularitatea mare a lui Iancu și puterea lui de sugestie în mișcările masei, ce se uita la el cu adevărat ca la un Zeu. Deci, naivitatea aparentă a lui Iancu era tocmai curățenia morală a caracterului, era forța de expansiune a energiilor curate și nobile.

Al doilea moment din viața lui, ce mai doresc a aminti și în care din nou rezultă sufletul mare al acestui om, cum de altfel din toate actele lui, e faptul, când în Februarie 1851, după terminarea revoluției, Iancu chemat la împăratul din Viena, unde în două rânduri i se oferi *decorația împăratului*, pe care el o *refuză categoric*, (notez, că alții din anturajul lui o primiră), documentând acest refuz zicând: *„Doresc ca mai întâi să se decoreze națiunea mea, cu îndeplinirea promisiunilor”,* cari, natural, perfida Austrie nu le-a dat.³

Dascăli și profesori români! Analizați caracterul personalității acestui erou, căci e atât de bogat și frumos. *Creați cultul tradiției prin asimilarea și perpetuarea însușirilor personalităților mari din istoria neamului, atunci veți vedea că există și o școală a lui Iancu, școala adevăratului caracter.* Să infiltrăm tinerei generații de azi, și celei de mâine, acele sentimente și voințe de cari au fost stăpâniți acei tineri, cari în 1898 au pus aceea cunună memorabilă pe mormântul lui Iancu dela Tebea, cu inscripția: *„Dormi în pace! Noi veghiem! Tinerimea română lui Avram Iancu.”*⁴

Dr. Petru Ilcuș

P. S. Notele (1, 2, 3, 4, 5) citate în acest articol le-am scos din cartea „Avram Iancu”, de Dr. Silviu Dragomir, prof. univ. apărută acum în editura Casei școlilor, București, preț 12 lei. O operă de mare valoare, ce cred, nu poate lipsi nimănui care dorește să cunoască obiectiv evenimentele dela 1848 din Transilvania, dar în special să cunoască strălucita personalitate a eroului Iancu.

„AVRAM IANCU“ PIESĂ DE TEATRU

Căutam subiecte, noi, scriitorii români, și găsim subiectul greu, acolo unde se găsește ușor: în viață. Ne plac piesele sentimentale, ne plac ironiile ieftine și intrigările zilei, imităm viața norvegianului și spleen-ul englezesc este totațat de hotărât, ca risetul tavernelor parisiene.

Autorii dramatici români sunt însă datori cu o piesă, pe care să o boteze însăși vremea care o trăim. Titani tineri și academicieni incununați cu ani și cu lauri, nu vă gândiți, că datorăm o piesă reprezentativă acestui brav popor, căruia i-s'au întins hotarele chiar pentru că se sbate într'un mormânt îngust Avram Iancu? Viața acestuia este foc și sânge, lacrimi, chinuri și gloanțe, fum de case aprinse și sgomot de copite de cai. Fluierul remas între degetele rătăcite ale unei umbre de aur, păstrează secretul inspirației pentru un adevărat poet. Nu se gândește nici unul, dintre acei, ce-și visează statuia pe pietele orașelor noastre, că viața și opera lui Avram Iancu, este baza sigură a unei grandioase tragedii? În lumea aceasta narcotizată de propriile slăbiciuni, în lupta crâncenă după pâine, ranguri, titluri și bogății, nu se gândesc artiștii-creatori, că ne lipsește o epopee națională, un Cid al nostru, pe care să-l aplaude toată nația românească? Nu ne lipsește piesa din stânca Abrudului cioplită și smălțuită cu aurul Moșilor, cari cerșesc din poartă 'n poartă?... Poate, acum, când se prăznuște cu atâta fast memoria celui mai mare suflet al vremilor noi: Avram Iancu, în tăcere, se urzește o nouă și tăcută operă de înălțare a sufletului românesc. Sunt sigur, că se va scrie în curând piesa, pe care o aștept de mult, și pe care o aplaud înainte de-a o vedea, căci simt, că marele subiect de moralitate, de jertfă, de progres și de democrație, ce zace în magicul nume: Avram Iancu, așteaptă mâna celui ce va instruna durerea și bucuria libertății, pentru care s'a jertfit tribunul, mort flămând, cu fluierul strămoșesc la căpătâi... Cu fluierul, după ce i-a obosit sabia.

Emil Isac

UN DOCUMENT DESPRE LÂNCILE ȘI TUNURILE REVOLUȚIUNEI DIN 1848

D-l Dr. Vasile Stan, directorul normale „Andrei Șaguna“ din Sibiu, a binevoit să ne pună la dispoziție următorul document atât de interesant cu privire la construirea lăncilor și tunurilor de lemn de cari s'au servit revoluționarii lui Iancu:

„La 16 October Anul 1848 venind înaintea Supt. Scrisilor reprezentăților ai Comunei Cărpeneșului, Hiriza Dumitru a ursului (țigan) și arată că tatăsău Mult au lucrat la Sfânta Biserică Când Sau zidit dela început parte Cuplată, parte fărăde plată până în sfârșit, și așa pentru Multele lui Ostăneli Iau fost Dăruit un Dărăbuș de pământ, în Izlaz Numit în vecinătatea lui Hiriza Ion Care loc acuma pustiiu de ovreme, și că Dânsul acuma în revoluțe lănci la popor și au înferat câteva Tunuri fără a săfi Despăgubit cu Ceva; (Musai că așa lara-

vremea) pentru Ostenelile Tătăsău și a Dânsului să roagă ai Bine voi adăruși acel Dărăbuș de pământ Ce Iau fost Dat Satul Mainainte Tătăsău, Dânsului Oblig(?) că și de aici nainte orice lipsă (sic) ar mai avea Satul, Sau S. Bisericii va face Bucuros, fiind că nui mai Mare de 40 ștejeni lungul și latul 39 ștt.

Așa reprezentății Comunei înțelegândușă laolaltă cu toți au hotărât Sa il dea petot de una în veci — care Iau și primit la Mână trecânduși înstăpânire lui și pruncilor Dânsului!

Scrisă în Cărpeneș anul ziua Mai Sus.

Petru Coroiu căpitan și scriitor, Șoit Simion jude, Pripon Simion Bemeșter(!), Sirb Todor jurat, Manovici Urs jurat, Bureau Georgie, Cioflica Nicolae, Costin Ion, Bar Vil corator, Bar Nicola, Zăhăț Pavel, Petru Coroiu Scretor Numelor...

R E V I S T E L E S T R E I N E

O asociație de scriitori editori. Dificultățile tiparului, enorme în Ardeal atât pentru minorități cât și pentru națiunea majoritară, au sugerat unui fost scriitor maghiar de azi, care azi profesează comerțul cu bomboane, o idee nu de toate zilele, pe care o citim în revista maghiară din Cluj „Szemle“. Propunerea acestuia nu este numai iscusită, dar s'ar părea chiar realizabilă: Este vorba, ca toți scriitorii, publiciștii și toți câți au velleitatea numelui publicat pe o copertă (și câți nu sunt îndeosebi de aceștia) să se asocieze, înjghebând un capital evaluat de autorul propunerii la vre-o trei milioane, dacă la inițiativa lor s'ar alia și băncile, cari în număr de trei sute, ar fi invitate să se înscrie cu o contribuție inițială de cel puțin o mie de lei. Restul sumelor s'ar încasa după sistemul cotațiilor. Operele prezentate ar fi selecționate pentru tipărit de un comitet ales de adunările generale. O idee, după cât se pare, strălucită. Doar că partea din urmă prezintă o dificultate pe care o cunosc toți câți au cunoștință despre concurența scriitorească. O dificultate, care ar răi foarte curând rândurile suficiente de multe, câte se cer ca din cotațiile lor să se înjghebeze într'un singur an un așa mare capital.

Viitorul Europei. Titlul acesta ne este cunoscut din prea multe reviste cari au monopolizat de câțiva ani încoace umanitarismul și soluțiile crizei europene de astăzi. Aceeași soluție, dependentă de înțelegerea între popoare, de excluderea naționalismului azi la ordinea zilei, dar de astădată și de excluderea formei actuale a umanitarismului, o reținem dintr'un interesant articol al lui André Gide, produs în ultimul număr al revistei maghiare „Genius“ din Arad.

Intellectualul chinez a găsit cauzele desorientării europenilor în contradicția dintre civilizația Europei și dintre religia catolică.

În morală, aceasta este ceva grozav. Morala, căreia i-s'a suprapus dogma, a ajuns în contradicție cu rațiunea; de aci relativismul individualist, cu toate urmările lui, cu toate opozițiile lui la doctrina originală. De pe urma acestei contradicții, europenii se pricep la toate artele, afară de arta fericirii. „Trăim sfârșitul unei lumi, unei culturi, unei civilizații — conchide Gide, însușindu-și părerile precedente — totul a devenit indoelnic și partidele conservatoare se înșală, dacă cred că pot potrivi viitorul în vechile aranjamente: formele vechi nu corespund nouilor forțe“.

ÎNVAȚĂMÂNTUL COMERCIAL DIN TRANSILVANIA

— O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA ACESTUIA ÎNAINTE ȘI DUPĂ UNIRE —

1. EPOCA PÂNĂ LA UNIRE.

Pacea care succede războaielor napoleoniene și revoluționarele transformări provocate de întrebuintarea vaporilor creieră, în toată Europa, trebuințe noi, cărora nu se mai putea face față cu mijloacele și instituțiunile trecutului.

Necesitatea așezămintelor de învățământ utilitarist se afirmă în măsură tot mai intensă și la anul 1820 ia ființă cea dintâi școală specială de comerț. Locul unde s'a pus temelie învățământului practic ni-l putem închipui; era focarul de cultură, care împrăstia razele binefăcătoare ale civilizațiunii asupra lumii întregi, Parisul.

Maghiarii, cu specificul lor exces de zel de a imita și asimila ceea ce aflau bun la alții, înființară la anul 1830, după modelul copiat dela Francezi, o școală comercială cu caracter particular, întreținută de către Corporația negustorilor din Pesta. La anul 1841 școlile comerciale, rămânând și mai departe sub conducerea particularilor, intrară într'o nouă fază a prosperității lor, fapt ce este datorit articolului de lege XVI din 1840, care proclamă în mod indirect utilitatea tipului prin legiferarea obligativității comerciantului de a ține contabilitate. În epoca absolutismului, particularii puteau înființa școli numai cu aprobarea guvernului imperial, după ce se înainta spre luare în cercetare regulamentul și programa studiilor. Aceste școli ale începutului erau mai mult un fel de cursuri pentru completarea instrucției ucenicilor și funcționau cu 3 clase numai Dumineca, înainte de amiază dela 10—12, iar după masă între orele 1—5.

În anul 1872 corpurile legiuitoare recunoscuseră necesitatea organizării învățământului comercial pe baze mai largi și din încredințarea lor, ministrul Augustin Trefort, întocmește un proiect, publicând normele adoptate cu decizia No. 32385 din 10 Octombrie 1872.

În școlile comerciale medii se admit tineri cu vârsta de 14 ani impliniți, având la bază absolvirea a 3 clase reale, 4 clase gimnaziale sau civile precum și acei cari treceau un examen de admitere. Durata studiilor se fixează la trei ani. Ciclul celor trei clase se încheie printr'un examen de absolvire.

Notăm că în aceste vremuri, învățământul comercial de peste muniți se afla în a 2-a epocă de dezvoltare ce datează dela 1864, când s'a promulgat legea școlară prin care se prevede înființarea de școli comerciale (curs de 4 ani) în orașele București, Iași, Galați, Brăila, Ploești, Craiova și T-Severin, până la anul 1879, când durata cursurilor s'a ridicat dela 4 la 5 ani.

După promulgarea legii din anul 1883, care stabilește condițiunile de calificare și admitere în funcțiunile publice, Trefort a avut ideea nefericită de a salva populația școlilor civile cu 6 clase prin „statutul școlilor comerciale” din 29 Iulie 1884, care dispune ca pe lângă unele din școlile civile să se înființeze — la necesitate — câte un curs comercial. Această reformă n'a fost călăuzită de lipsurile experimentate în cursul celor 12 ani de aplicare a regulamentului din anul 1872, ci de alți factori streinoi de problema învățământului comercial.

Decizia ministerială din 1885 merge și mai departe. În programa școlilor civile pentru clasele V și VI se introduc studii comerciale, pentruca absolvenții clasei a VI-a să poată urma cursurile în clasa VII-a, echivalată cu clasa III. a școlilor comerciale medii. În felul acesta ia naștere o școală comercială medie în legătură cu școala civilă. Regulamentul din anul 1885 rămâne în vigoare zece ani.

Experiențele făcute în cursul acestui deceniu cum și stăruințele unora din cei ce se ocupau de problemele ridicate în jurul învățământului comercial din cuprinsul țărilor învecinate, au creat al 4-lea regulament de organizare, publicat cu decizia ministerului de culte și instrucțiune publică No. 44001 din 1895, prin care se ridică numirile de școală comercială medie și academie de comerț, fiind înlocuite cu numirea de „școală comercială superioară”. În ceea ce privește obiectele de studiu ale programei, diferențierea față de trecut este neînsemnată. Reforma anului 1895 modifică la unele obiecte numărul săptămânal de ore, dă extenziune mai mare materiei, reglementează viața internă admi-

nistrativă și pune bază modului de recrutare al profesorilor din acest învățământ. E de notat că al 4-lea regulament apare în urmă cu doi ani după ce învățământul comercial din Vechiul-Regat intrase în a 4-a epocă de dezvoltare (1893—1901), când vechile școli comerciale au fost transformate în școli de gr. I și în școli de gr. II (superioare).

Regulamentul din anul 1885 admitea să funcționeze în învățământul comercial și personal didactic calificat pentru școlile civile. Surprins fiind de reforma anului 1895, s'a încuviințat prin decizia No. 70883 din Decembrie 1896, trecerea unui examen complementar până la sfârșitul anului 1898, cu dispensa condițiilor de admitere prevăzute în noua organizare (examen de maturitate și examen fundamental), în temeiul căruia candidații reușiți au fost asimilați cu drepturi privilegiate de funcționare în învățământul comercial. După expirarea termenului fixat pentru trecerea examenelor de asimilare, profesorii fură recrutați exclusiv dintre persoanele cari îndeplineau condițiunile prevăzute de noul regulament.

Dela anul 1895 încoace școlile comerciale superioare au trăit o lungă epocă de stabilitate. Neînsemnatele modificări au fost de natură a introduce dispoziții de ordin practic și rezolvi unele neajunsuri iminente. Astfel în anul 1907 se modifică prin decizia No. 34614 din 26 Aprilie regulamentul examenelor de maturitate. În cursul războiului, cu decizia No. 81000 din 1 August 1915 se reduce numărul de ore, fixându-se pentru fiecare din cele trei clase câte 30 ore pe săptămână. În locul examenului de fine de an se adoptă aprecierea activității elevilor în baza notelor obținute în cursul anului școlar. Profesorii sunt obligați a asista reciproc la orele de cursuri, cel puțin odată pe săptămână fiecare, cu scopul ca prin acest contact să se asigure în învățământ procedura bazată pe principii unitare și ca activitatea corpului didactic să fie îndrumată spre aceeași țintă comună. Tot atunci se promite o nouă reformă radicală. Din cauza războiului promisiunea n'a trecut la fapte, astfel că în toamna anului 1918 școlile superioare de comerț din Transilvania continuau să funcționeze tot în cadrul îngust al vechei lor organizații.

2. STAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI COMERCIAL LA 1 DECEMBRIE 1918.

Unica școală românească ce se afla în funcțiune la 1 Decembrie 1918, școala comercială superioară greco-orientală română din Brașov, a fost solul ce aducea din trecutul stăpânirii ungurești trista amintire a mijloacelor de opresiune, cari erau chemate să înăbușească deodată cu tendințele de emancipare economică, opera de civilizație materială a poporului român. În ședința memorabilă din 12 Septembrie 1836, profesorul Gheorghe Barițiu, celebrul publicist și istoric, avusese ideea fericită să propună înființarea unei școli de comerț, care însă n'a putut lua ființă, deoarece comisia însărcinată cu pregătirea lucrărilor și cu strângerea fondurilor de lipsă a văzut că, în acel timp, problema gimnaziului ortodox din Brașov absorbea toate resursele materiale. Dacă efortul școlilor centrale române gr.-orientale n'ar fi revenit la anul 1868 asupra inițiativei lui Gh. Barițiu și dacă inimoșii membri din noua comisiune instituită pentru realizarea planului, între alții Ioan Gh. Iuga și Gavril Munteanu, n'ar fi accelerat lucrările ce au dat puțină deschiderii școlii la 1 Septembrie 1869, mai târziu, încercările lor ar fi rămas zadarnice. În acest timp fosta Ungarie nu avea nici o școală cu limba de predare maghiară, căci cea din Budapesta, înființată la anul 1857 era nemțească.

La 1 Decembrie 1918 aflăm pe întreg cuprinsul Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului o singură școală românească, la Brașov, față de cele 13 (treisprezece) cu limba de predare maghiară și anume de băeți la Satu-Mare, Oradea-Mare, Arad, Timișoara, Hațeg, Lipova, Cluj, Tg.-Mureș, Brașov, iar de fete la Oradea-Mare, Arad, Cluj și Tg.-Mureș.

3. ÎNCEPUTUL OPEREI DE NAȚIONALIZARE.

Până la 1 Septembrie 1919 aceste școli au continuat să funcționeze cu limba de predare ce aveau în 1918. La începutul noului an școlar 1919-20 școlile superioare de comerț ale Statului din Brașov, Lipova și Hațeg și-au deschis cursurile în românește. Au mai luat ființă și două școli nouă, la Tg.-Mureș și Orșova. Deodată cu naționalizarea școlii de Stat din Brașov, cea ortodoxă română de

acolo, după un trecut rodnic de o jumătate de secol, a încetat de a mai funcționa. Greutăți de neînvinș s'au ridicat pe toată linia la primele încercări și stăruințe pentru înfiriparea învățămîntului comercial, care pentru straturile largi ale poporului român era puțin cunoscut. În cele mai multe din clădirile școlare colecțiunile și materialul didactic au avut să îndure o soartă vitregă din cauza transformării localurilor în spitale și adăpost pentru încartiruirea trupelor ce s'au perindat în ele începând din vara anului 1914 până la curățirea lor de victorioasa armată română.

În anii următori, secretariatul și apoi directoratul general al instrucțiunii din Cluj s'au năzuit să lărgească câmpul de cultură pentru acest învățămînt, înființând la Oradea-Mare și Sibiu câte o școală comercială superioară de fete, precum și secția română pe lângă școala superioară de comerț din Cluj. În toamna anului 1920 cele două secții (română și maghiară) ale școlii din Cluj au fost trecute în bugetul Statului. În Septembrie 1921 au luat ființă școlile comerciale superioare de băeți din Sibiu și cea de fete din Brașov.

Primăria orașului Timișoara, menținând vechea școală comunală, a deschis în Septembrie 1919, pe lângă secția maghiară ce a funcționat cu toate trei clasele până la sfârșitul anului școlar 1922-23, când din cauza lipsei de populație nu mai era justificată existența clasei I, încă două secții, una cu limba de predare română, alta cu cea germană. În prezent această din urmă secție arată un raport nefiresc de echivalență între populația redusă și sarcina cheltuelilor de întreținere, fapt care va duce fatal la desființare.

Cu consimțămîntul consiliilor comunale, personalul didactic al unora din școlile comunale a fost trecut de către directoratul general al instrucțiunii în sarcina bugetului propriu, iar dreptul de uzufruct asupra clădirilor înzestrate, în beneficiul Statului. Astfel în toamna anului 1921 au fost etatizate următoarele școli superioare de comerț: la Timișoara cele trei secții, la Arad cele două școli comerciale superioare de băeți și fete, la Satu-Mare fosta școală comunală de băeți.

În resumat, la data desființării directoratului general al instruc-

țiunii din Cluj (1 Ianuarie 1923) funcționau 13 școli superioare de comerț ale Statului, 9 de băeți și 4 de fete, având limba de predare exclusiv română cele din Brașov (băeți), Brașov (fete), Hațeg, Lipova, Orșova și Sibiu (băeți), Sibiu și Oradea-Mare (fete). Limba de predare română și maghiară în secții deosebite aveau școlile din Arad (băeți: cl. I rom.; cl. I-III magh.), Arad (fete: cl. I rom.; cl. I-III magh.), Cluj (băeți: secția română, cl. I-III; secția maghiară cl. I-III). Școala din Satu-Mare, la data arătată mai sus încă nu și schimbase caracterul. Cea din Timișoara funcționa cu trei secțiuni, română, maghiară și germană, cu clase complete.

4. CONTINUAREA OPEREI DE NAȚIONALIZARE.

În ultimul timp se simte o vie manifestare a preocupărilor față de propășirea învățămîntului comercial din Transilvania ce e chemat a pregăti elemente destoinice să întreprindă acțiunea revendicării drepturilor legitime în domeniu vieții economice.

Cu asentimentul unanim al populației locale, Ministerul Instrucțiunii a înființat la începutul anului școlar 1923-24 cl. I românească la școala de băeți din Satu-Mare precum și la ambele școli de băeți și fete din Tg.-Mureș. La Arad și la Timișoara cl. I a secției maghiare a încetat de a mai funcționa.

Tot în acest an s'a pus temelie unui nou tip de școală la Timișoara, Lugoj, Dej și Toplița-Română, care unește partea teoretică cu viața reală și dă pregătirea trebuincioasă micilor comercianți și funcționari inferiori întrebunțați în întreprinderile cu caracter economic și financiar. Școlile elementare de comerț ce au luat ființă în aceste patru localități apreciază legătura ce trebuie stabilită, chiar în timpul școlărității, între teorie și practică, prin a căror unire se întăresc cunoștințele teoretice, trezindu-se în sufletul elevilor interese vii și dragoste aprinsă pentru viitoarea lor carieră. Un pas înainte spre consolidare s'a făcut prin legea adoptată în luna Aprilie 1924 de corpurile legiuitoare, care prevede continuitatea cursului elementar, admitându-se la școlile comerciale superioare pe lângă absolvenții a patru clase secundare și absolvenții ai școlii elementare

de comerț cu condițiunea de a trece un examen de diferență.

5. ȘCOALELE CONFESIONALE.

Regulamentul de organizare publicat sub vechiul regim la anul 1895, asigura ministerului dreptul discrețional de a aproba sau de a refuza înființarea școalelor comerciale cu caracter confesional. Drepturi privilegiate pentru confesiuni nu se cuprind în acest regulament, nici în materie de programă, nici în materie de conducere și supraveghere.

Dela Unire încoace, minoritățile etnice și religioase au forțat înființarea de școale, invocând cu stăruință neobosită articolul de lege XXX din anul 1883, deși știau destul de bine că fac uz de manevra inducerii în eroare a autorităților școlare, dat fiind că pretențiile ridicate, cari depășeau limita proporționalității și nu cadrau cu starea de drept, traduceau încercări de rea credință. Minoritățile etnice și religioase nu s'au sfiit să ridice proteste înverșunate, acuzând autoritatea publică de nerespectarea inexistentelor „legi și drepturi în vigoare”. Ei bine, mult trâmbițatul articol nu are nimic comun nici cu învățământul comercial, nici cu raporturile confesiunilor față de acest învățământ.

Fapt este că fără a se ține seamă cel puțin de măsura minimală a mijloacelor ce nu pot lipsi atunci când se urmărește un nivel cu adevărat serios în învățământ, fără a se precumpăni necesitățile reale, s'a pornit o gvană oarbă ce a făcut să răsară ca prin minune o serie infinită de școale comerciale și nu înconjurăm adevărul, destăinuind că acestea erau școale numai cu numele. Cinste excepțiilor — dacă există!

În definitiv, oricum a dat Dumnezeu să fie școala, chestiunea principală era că certificatele liberate acordau drepturi similare celor câștigate de elevii din învățământul public. Și tocmai din acest punct de vedere a fost la loc intervenția Statului, pentru că certificatele, întărite chiar cu o mie de sigilii, dacă nu au la bază aceea ce trebuie să aibă, reprezintă numai eticheta ceremonioasă de reclamă a unei mărfi mediocre, ridicând pe posesorii lor în funcțiuni și situații amenințate cu pericolul descompunerii în dauna interesului obștesc.

Argumentul că nu se poate strimtora libertatea Bisericii de a îndruma creșterea tinerilor în acord cu interesele confesiunii respective și de asigura pe seama credincioșilor așezăminte de educație, unde să fie feriți de influința altor confesiuni, s'a topit ca ceara la lumina zilei în fața stării de fapt. Școalele confesionale erau ticsite cu elevi de altă credință religioasă decât caracterul lor confesional. Cele romano-catolice se alimentau cu elevi în majoritate reformați, ev.-luterani și evrei, populația școalelor reformate reprezenta toate celelalte confesiuni și numai în mică măsură pe cea reformată, școalele ev.-lut. primiau elevi rom.-cat., reformați, evrei, etc. Iată prin urmare Icoana secretului confesional. Spiritul larg de toleranță a fost răsplătit totdeauna cu măsura plină a iredentismului temerar. Proteste și amenințări, refuz de a primi controlul Statului, propagandă antipatriotică între pereții școalelor, infiltrare de ură împotriva concepțiilor, pereți împodobiți cu hărți pe cari strălucia în gloria apusă vechea Ungarie prăvălită peste regiuni ce nu-i mai aparțineau, cărți didactice cu cuprins de natură a cultiva sentimente condamnable, comploturi contra siguranței Statului (cazul dela Arad), atentate împotriva demnității drapelului național, și multe altele de felul acesta, până ce conducătorii au revenit la mai bune sentimente și au început să vadă realitatea în adevărata ei lumină. Fără localuri carisă îndeplinească condițiunile pedagogice și de igienă școlară, fără material didactic, săli de aplicațiuni și colecții necesare învățământului comercial, fără elevi cel puțin în majoritate de confesiunea al cărei caracter îl aveau școalele, fără personal didactic cu pregătirea cerută de lege, fiecare își putea da bine seama că dreptul de a libera certificate cu valoare de stat nu era întemeiat; fiecare prevedea căderea multor din aceste școale sub propriile lor păcate.

În cursul anilor școlari 1919/20-1923/24 au funcționat și rând pe rând și-au dat sfârșitul din cauzele arătate mai sus, următoarele: școala comercială superioară rom.-cat. de băeți din Sibiu (1921), școala comercială superioară ev.-luterană din Sebesul-Săsesc (1921), școala comercială superioară reformată de băeți (1921) și cea rom.-cat. de fete (1922) din Timișoara, școala

comercială superioară reformată din Orăștie (1922), cea rom.-cat. din Alba-Iulia (1923) și în sfârșit școala comercială superioară reformată din Diciosânmartin (1923).

Cele existente le-am putea împărți în: A) particulare cu promoțiuni fără examene finale de clasă și B) particulare neautorizate. Acestea din urmă, deși au luat ființă fără a avea aprobarea prealabilă a Ministerului, se cred îndreptățite a libera certificate cu formele de promoțiuni ale elevilor dela școalele publice. În categoria celor dintâi aparțin școalele comerciale superioare:

1. Societare; băeți și fete — Oradea-Mare.

2. Confesionale rom.-cat. maghiare; fete — Cluj și Sibiu.

3. Confesionale reformate maghiare; băeți Brașov, fete Satu-Mare.

4. Confesionale ev.-lut. germane; fete Sibiu. În grup a doua aparțin școalele comerciale superioare:

1. Cu caracter confesional reformat maghiar; fete — Brașov.

2. Cu caracter confesional ev.-lut. german; fete — Brașov, băeți Brașov.

Afară de acestea mai există și o școală comercială izraelită la Timișoara.

6. PERSONALUL DIDACTIC.

După normele regulamentului de organizare din anul 1895 recrutarea personalului didactic din învățământul comercial se făcea în condițiunile de mai jos:

a) Pentru limba și literatura română (maghiară), istorie, limba germană și franceză, matematică și fizică se numiau profesori calificați pentru gimnaziile - 8 clase - și școalele reale;

b) Pentru drept și economie politică, doctorii în drept și în științele politice;

c) Obiectele de specialitate ale învățământului comercial se împărțeau în trei grupe. Cea dintâi era formată din contabilitate, doctrina comerțului și corespondența, a doua din aritmetica comercială și algebra financiară, iar a treia cuprindea geografia economică, chimia și marceologia. Pentru aceste obiecte de studiu se numiau ca profesori candidații având la bază o frecvență de 8 semestre la Institutul normal superior de comerț de pe lângă Universitate și trei examene generale (un examen fundamental după semestrul al 4-lea, examenul de specialitate — licență — după semestrul al 8-lea și exa-

menul pedagogic — de capacitate — după o practică de cel puțin un an în învățământ. Examenul pedagogic s'a instituit numai la 1908. Cu începere dela această dată, certificatul de capacitate a fost înlocuit cu diploma de profesor. Candidații înscriși pentru grupele speciale arătate mai sus la pct. c) erau obligați să treacă, afară de cele trei examene generale, și examene parțiale la sfârșitul fiecăruia din cele 8 semestre.

La data Unirii existau abia 3—4 profesori români cu pregătire legală pentru cele trei grupe ale obiectelor de specialitate din programa școalelor superioare de comerț. Cursurile de vară instituite la Cluj în anii 1919 și 1920 au recrutat numai 6 profesori pentru învățământul comercial. Orele vacante neocupate de titulari au fost în număr atât de mare încât abia în ultimul timp s'au întregit golurile.

În prezent, recrutarea profesorilor se face în baza art. 2 din legea pentru recrutarea personalului didactic al școalelor profesionale și comerciale din anul 1912, modificată prin legea publicată în Monitorul Oficial No. 83 din 15 Aprilie 1924, avându-se în vedere dispozițiile art. 9 din regulamentul pentru numirea profesorilor și maestrilor la școalele comerciale. Legea adoptată de corpurile legiuitoare în primăvara anului curent soluționează în mod fericit problema examenelor de capacitate, menite să dea învățământului, un personal select, bine pregătit și legat de nevoile școlii.

Pentru toate specialitățile, afară de grupa științelor comerciale, grupa mărfuri cu științele pregătitoare fizico-chimice și naturale, grupa științelor economice și juridice, candidații se recrutaază de pe tablourile de capacitate din învățământul secundar.

Pentru grupa științelor comerciale, candidatul trebuie să dovedească în măsură suficientă că :

- a) e român sau naturalizat;
- b) e major;
- c) a satisfăcut legea recrutării;
- d) e licențiat al Academiei de înalte studii comerciale (durata 3 ani) și
- e) că a absolvit un seminar pedagogic.

Pot fi dispensați de absolvirea seminarului pedagogic cei cari vor fi supliniți o catedră similară timp de cel puțin trei ani și cari vor pre-

zenta un certificat dela direcția școlii asupra aptitudinii dovedite în învățământ.

Pentru mărfuri cu științele pregătitoare fizico-chimice și naturale, candidatul, pe lângă condițiile dela lit. a), b), c) și e) trebuie să prezinte diploma de doctor sau licențiat în științele fizico-chimice sau naturale sau diploma de licență a Academiei de înalte studii comerciale și industriale din țară sau străinătate, în acest din urmă caz, echivalată conform legii. Candidatul, chiar dacă reușește, nu este numit profesor decât după ce probează că a făcut o practică de un an într'un laborator, unde s'a studiat în mod special cunoașterea mărfurilor și falsificările lor.

Pentru grupa științelor economice și juridice, candidatul, pe lângă condițiile de mai sus, trebuie să prezinte diploma de licență sau doctor în drept sau să fie licențiat al Academiei de înalte studii comerciale și industriale.

7. PROGRAME ȘI REGULAMENTE.

Împreună cu localurile școlare și cu materialul didactic scutit de distrugere și înstrăinare în cursul campaniei 1914—1918, provinciile alipite au moștenit și vechea organizație a școalelor superioare de comerț. În toamna anului 1919 școalele au continuat să funcționeze, cu oarecare modificări și adaptări noului împrejurări, după regulamentul și programa anului 1895. S'a introdus limba și literatura română, geografia economică a României și istoria Românilor.

Învățământul comercial din Transilvania, în organizația lui din anii școlari 1919/20 și 1920/21, nu mai corespundea cerințelor timpului, neputând înlesni elementelor reclamate de viața întreprinderilor cu caracter economic și financiar ca, pe lângă dobândirea cunoștințelor teoretice-profesionale și a celor de cultură generală să se inițieze, chiar pe băncile școlii, în practica vieții reale. Cursul de trei ani se arăta insuficient pentru ajungerea acestui scop. Vechea programă, pe care o păstra învățământul comercial din Transilvania, fusese părăsită încă în August 1920 chiar de foștii ei făuritori. Durata studiilor la școalele superioare de comerț din Vechiul-Regat era de 4 ani și învățământul dat în aceste școale garanta, o aprofundare mai temeinică a cunoștințelor speciale.

La începutul anului școlar 1921/22,

directoratul general al instrucțiunii din Cluj, în vederea apropierii față de organizația învățământului din restul țării și cu scopul de a crea norme și procedee unitare, a ridicat cursul școlii superioare de comerț la durata de 4 ani, urmând ca ultimul an de studiu să fie utilizat pentru ușurarea, completarea și pătrunderea temeinică a materiei reorganizate pe 3 ani cum și pentru luarea în programă a biroului comercial, care, prin lucrări practice de sinteză, combinate din sfera obiectelor de specialitate, să formeze puntea de trecere între școală și viața practică. Ordinul directoratului cu No. 21642 din anul 1921 dispune între altele :

„Elevii, cari au absolvat clasa I înainte de 1 Septembrie 1921, vor continua studiile după programa cursului de 3 ani. Până la eșirea ultimei serii de absolvenți în anul 1922/23, se menține în vigoare pentru toate clasele regulamentul școalelor superioare de comerț din anul 1895, cu modificările ulterioare din 1915. Pentru clasa I se adoptă noua programă analitică.”

La 30 August 1922 directoratul general al instrucțiunii comunică școalelor comerciale superioare de stat, comunale, societare și confessionale ordinul cu Nr. 24000, prin care se dispune ca în cursul anului școlar 1922/23 clasa III să continue programa cea veche a cursului de trei ani. Primele 2 clase cădeau în prevederile programei de 4 ani. Vechiul regulament, amăsurat dispozițiilor anterioare, a fost menținut pentru ultima dată în cursul acestui an, exceptându-se dispozițiile privitoare la examenele particulare, în locul cărora s'a adoptat regulamentul pentru obținerea certificatelor de stat de către elevii pregătiți în particular, sancționat prin I. D. No. 5927 din 11 Decembrie 1920, cu modificările ulterioare.

Programa școalelor superioare de comerț, curs de 4 ani, adoptată de către directoratul general al instrucțiunii din Cluj în mod provizoriu, care schimba din temelie vechea organizație a învățământului, neavând aprobarea Ministerului, nu a putut fi recunoscută cu putere de drept în momentul când, după desființarea efectivă a directoratului pe ziua de 1 Ianuarie 1923, urmată de epoca lichidării, învățământul comercial a trecut sub administrația centrală, astfel că la 1 Septembrie 1923 s'a adoptat re-

gulamentul pentru școalele superioare de comerț din 1903, în vigoare pretutindeni iar pentru primele două clase programa analitică din Aprilie 1904. cari se întemeiază pe legea învățământului profesional din 1901 ce restabilește situația creșterii de ministru Spiru Haret prin proiectul de lege votat la 31 Martie 1899.

Aflându-ne în pragul reformei chemată să inaugureze a 6-a epocă în viața învățământului comercial din țară, privim cu încredere în stăruințele ce nu pot rămâne streine de principiile ce trebuie să călăuzească opera de reformă.

Nu putem concepe o treaptă înaltă de productivitate a muncii naționale, fără a se sprijini elementul care prin forța lui pune în mișcare întreg angrenajul economic al țării. Creșterea slujitorilor chemați a servi la altarul factorului de bunăstare materială, la altarul comerțului, trebuie să ocupe locul celor mai asidue preocupări. În mâinile acestor slujitori, comerțul poate ajunge numai atunci la treapta desăvârșită a consolidării interne și a raporturilor cu exteriorul, în mâinile funcționarilor de diferite categorii activi în întreprinderile cu caracter economic și financiar sau în funcțiunile administrației publice, multiple operațiuni pot primi numai atunci deslegare exactă, conștiințioasă și onestă, când ei au pregătirea științifică corespunzătoare locului ce ocupă, prin urmare când posed o pregătire profesională temeinică, dar nu mai puțin, când această pregătire profesională este întărită și de elementele culturii generale, ajungându-se la specializare, dar și la formarea pentru manifestările vieții sociale. Avântul profesiunii trebuie să îndrume activitatea tinerilor pe calea cinstei, a onestității și a datoriei, căci la nimic nu poate fi de folos învățătura, dacă nu are la bază îndemnul călăuzit de principii morale.

8. POPULAȚIA ȘCOALELOR SUPERIOARE DE COMERȚ DIN TRANSILVANIA.

Diagrama de mai jos arată populația școalelor superioare de comerț din Transilvania în anii 1918/19—1923/24.

Această situație grafică evidențiază următoarele cifre:

În anul școlar 1918/19, totalul elevilor este reprezentat prin numărul 2750, în care se cuprind abia 140 elevi români.

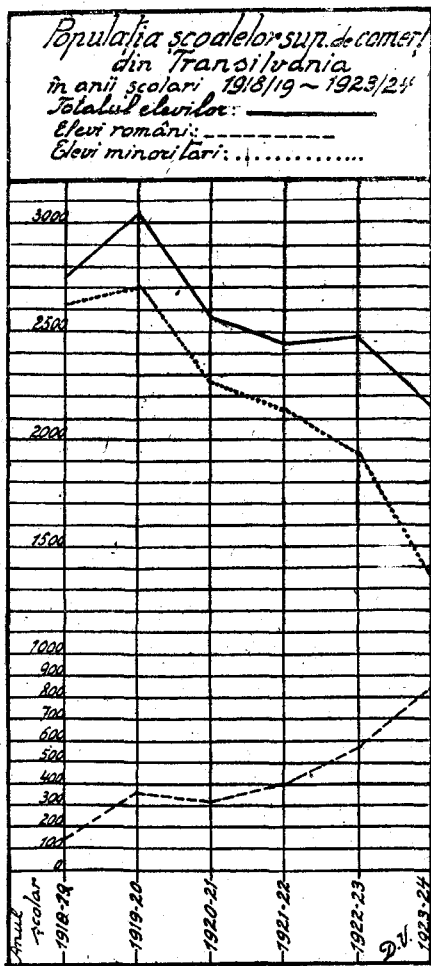
Anul școlar 1919/20 arată în cifră totală a populației (3050) un număr de 351 elevi români.

În 1920/21 totalul este de 2558 elevi, dintre cari 310 elevi români.

În anul școlar următor 1921/22, suma totală scade la 2440, numărul elevilor români se ridică la 397

Anul 1922/23 reprezintă totalul de 2480 cu 558 elevi români.

În sfârșit anul școlar curent arată o populație de 2160 cu elevi români în număr de 816.

9. ȘCOALELE COMERCIALE DE UCENICI.

Structura organică a acestui învățământ se întemeiază pe art. de lege XVII din anul 1884. În temeiul §-lui 80 din această lege industrială, fiecare comună în care se află activi în practică cel puțin 50 de ucenici este obligată să se îngrijească de educația lor, înființând școale speciale spre acest scop, numite școale comerciale de ucenici. Frecvența este obligatorie pentru fiecare ucenic acolo, unde există școală, iar patronul e obligat a constrânge pe elev, prin măsuri eficiente, la frecvențarea regulată a școlii. În general, sunt primiți în

raport de ucenicie numai tinerii care au împlinit cel puțin etatea de 12 ani, iar timpul de ucenicie trebuie să dureze cel puțin până la data când elevul împlinește vârsta de 15 ani.

Avem îndrăzneala să afirmăm că partea din legea industrială — restul nu ne interesează — care privește învățământul ucenicilor, și faptul acestei legi, regulamentul special, cu oarecare modificări a rămas în vigoare, prin firea lipsurilor de îndrumare educativă serioasă, sunt creații ce nu merită să se mai bucure de viață multă vreme. Ucenicul este obligat să urmeze școala atâta vreme cât stă în raport de ucenicie față de patron și nimic mai mult. Liberarea din ucenicie nu implică absolvirea celor trei clase. Elevul silitor și cu bunăvoință absolvă școala, cel îndărătnic și nepăsător poate rămâne repetent chiar de trei ori în aceeași clasă și cu toate acestea, este liberat, numai prin faptul, că a frecventat școala trei sau patru ani, dacă urmează și clasa pregătitoare. De altfel și programa studiilor prevede un minimum de cunoștințe. Lecțiunile se fac în 2 zile de lucru — câte 2 ore consacrate obiectelor generale — și Duminica, 3 ore, dintre cari una revine religiei.

Ar fi de dorit ca pretutindeni să se urmeze pilda Camerei de comerț și industrie din Cluj, adoptându-se în locul actualelor școale de ucenici comerciali, organizația școalelor practice de comerț.

Pumitru Voinea

FLACĂRA ETERNĂ ÎN MEDIAȘ

Intr'adevăr, la Mediaș ar fi posibil să se ridice în cinstea morților un monument unic în Țara Românească: o flacără care să ardă ziua și noaptea. Ideea este a d-lui dr. Petru Vlad, directorul policlinicii din Mediaș, și ne alăturăm cu toată căldura la inițiativa d-sale. Dorim ca intelectuali locului și autoritățile să acționeze pentru realizarea grabnică a monumentului. Cimitirul soldaților, cunoscuți și necunoscuți, este acoperit de bălării în grădina publică de lângă calea ferată. Flacăra uriașă ar domina orașul, vâile Țărnavelor și în adâncul nopții ea ar putea fi văzută chiar de pe Negoși. Călătorii trenurilor ar fi foarte impresionați, în fapt de seară. La Mediaș avem sursa inepușabilă a gazului metan. Flacăra ar putea fi obținută gratuit. D-l deputat Motaș, directorul Societății de gaz, și-a oferit concursul pentru înfăptuirea planului. Primăria Mediașului este dispusă să privească cu atenție inițiativa și să contribuie larg la crearea noului cimitir militar și monumentului. Ne vom bucura din toată inima de o izbândă a unei idei atât de norocoase.

Iată un adverb cu funcție foarte frecventă de prepozițiune, care nu prea ține seamă de lungimea plapomei sale.

Adevărat că se întrebuințează în foarte multe construcții ca: „a lua *asupra*-ți o însărcinare”, „a domni *asupra* cuiva”, „a avea influența *asupra* cuiva”, „dreptul nostru *asupra* Basarabiei”, „meditez sau îmi dau părerea *asupra* unei chestiuni”, „mă reped, trag, năvălesc, mă năpustesc *asupra* cuiva”, „câștig biruință *asupra* dușmanului”, „triumful științei *asupra* naturii”, „atrag atenția cuiva *asupra* unui lucru” etc.

În limba veche înlocuia, adeseori, și prepozițiunile sau locuțiunile prepoziționale: către, spre, înspre, față de, aproape de etc. (vezi Dicț. Acad.)

De aci nu urmează însă să mai introducem această prepozițiune, prin contrabandă, de peste graniță, și în construcții în care n'avem nevoie de ea.

De ce să zicem: „*Asupra* deținutului s'au găsit mai multe manifeste revoluționare...”, când Românul zice: *la* deținut etc.

Sau:

„*Asupra* acestei judecăți ne mai luând nimenea cuvântul, se ridică ședința” (Bulet. Inst. de lit. pe 1921/22 broș. 2. pg. 98), când româneste se zice: *după* această judecată.

„Licitația se va ține la serviciul P. din etc... conform art. 72-83 din legea *asupra* contabilității publice. (Univ. 22 Iulie pg. și col. ultimă)”)

Corect: *fără* asupra.

„Fac cerere formală pentru a primi cetățenia română în conformitate cu prevederile legii din 24/II 1924 *asupra* naturalizărilor (Univ. 26 Iulie pg. 8. col. 1.)”

Corect: *privitoare la* naturalizări „Concurenții, pentru a fi admiși la licitație, vor fi însoțiți de o garanție de ... *asupra* valorii lucrării” (Univ. 24 Iulie pg. 3. col. 6)

Corect: *din* valoarea ... „15 la sută *asupra* notei se reține pentru personal”

Mai româneste: Nota se încarcă cu 15 la sută pentru personal.

O publicațiune din Univ. dela 6 Aug. pg. ultimă col. 1. vorbește de „cedarea tuturor drepturilor de proprietate și exploatare *asupra* tuturor patentelor și invențiilor d-lui I. Streda etc.

De ce nu: a tuturor patentelor?... „Absolvenții liceului pot ridica diploma de absolvire a cursului sup. în persoană prezentând... și chitanța adm. fin. *asupra* sumei de 80 lei (Tel. rom. 13/26 Iulie pg. 4 col. 1)

Românește: *despre* suma de ... „Membrii comisiei sanitare fac control *asupra* articolelor alimentare”

Corect: controlează articolele alimentare.

Am cetit și de „speculă *asupra* valutei” sau de: „deciziune luată *asupra* raportului cutărui inspector,” în loc de: *pe* temelul, *pe* baza raportului.

„Dacă delegații germani vor căuta să speculeze *asupra* acestei chestiuni, vor putea” etc. (N. R. 175. Situația externă)

Românește: să speculeze această chestiune.

„Pe de altă parte comisiunea a hotărât ... să documenteze *asupra* organizării învățământului în diferite țări (Univ. 6 Aug. pg. 1. col. 7)

Voia să spună: să documenteze felul de organizare a învățământului etc.

„Germanii își rezervară posibilitatea de a ceda *asupra* unor anumite puncte pentru a putea obține tranșacțiuni *asupra* altor puncte etc. (N. R. 178 Sit. ext.)

Românește: *în* anumite puncte

„Diferite puncte *asupra* evacuării economice a Ruhrului au fost concesionate Germanilor etc. (Adev. 11 Aug. pg. 4. col. 4)

Românește: care privesc (privitoare la) evacuarea economică etc.

„Direcția financiară dispune ca întreaga moșie „Drânceni” să rămână *asupra* lui Stelachis Polychroniadis” (Univ. 14 Aug. p. 1. c. 5)

Mai româneste: *fără* asupra.

Maimușeria în materie de limbă, ca și în port și obiceiuri, duce la sărăcirea patrimoniului național. Și datorită noastră e, să păstrăm și să apărăm de falsificări acest patrimoniu, năzuindu-ne să-l augmentăm, dar nu prin înlocuirea construcțiilor *românești* prin construcții *străine*, ci creind din avutul nostru expresia nouălor necesități sau împrumutând, dacă e nevoie de împrumutat, dar numai *unde* și *de cât* avem trebuință.

Avente Banciu.

Profesor rus, știind românește așa cum reese din scrisoarea lui către T. Cipariu, Sîrcu este o dovadă de continuitatea interesului literar-român în Basarabia.

Scrisoarea lui către T. Cipariu am copiat-o (exact) din arhiva Blajului. G. B. D.

Preacuvioșe Părinte!

Îmi pare bine că am prileju a mă adresa către D-Văștra, pentru care ascund de demultu o căldură și amabilitate și stimabilitate, măcaru că nu ne cunoștemu. Dați-mi voie dar a mă pe reprezenta pe sine însuși, neavându ocaziune a face aceasta prin vrunu cunoscutu de alu D-Văștre.

Eu sunt românul din Basarabia, cea de multă rusescă, născut nu departe de Chișineu; cam-de-odată sunt aședatu aicea, în Petersburg, ca magistrantu (candidatu de profesor la universitate) la universitatea de aicea, unde me amu făcutu studiele în facultatea istorico-filologică pe secțiunea slavistică, pe care mi le amu alesu, avându în vedere aplicarea științelor mele în ocupațiunelor mele pe istoria, literatura și vechiulu Româniloru. Dar până acuma amu fostu mai multu nefericitu din partea aceasta, ba chiaru și foarte puțin me o fostu cu puțința se mă ocupu cu literatura română fiindu ocolitu de împrejurări cutotulu nefavorabile din partea aceasta. Mai întâiu sunt mai cu totul, lăturatu și chiar disperțitu de lumea românească și al doilea bibliotecele de aicea sunt cu totul serace de ori ce, ce se atinge de literatura Româniloru, așa că ori ce me ar trebui pe limba românească, suntu silitu semi procuru singuru, — un lucru care nu totu-dea-una cu puțința de-făcutu, fiindu că negustoria cu cărți aicea se află într-o stare din cele mai neregulate. Ca se nu umblu mai departe, chiar în momentu de față amu o nevoie mare de vro câte-va cărți românesce, — lucrări de ale D-Văștre, și anume:

„Despre limba română. Supplement la sint. română”, — Crestomatia sau analectele literare”, „Principia de limbă și de scriptură” și începerea creștinării Românilor”; dar până acuma nu me le amu pututu procura cu ori ce prețu. Mai la urmă amu socotitu de cuviință se me ad-resezu dreptu la D-Văștră; și așa îndrăznescu a Ve supera și a Ve ruga, stimate perinte, de ve este cu puțință, semi trimeteți cărțile, mai sus numite. Deosebitu de ce acestea Ve rogu se me povetuiți în felu me așu putea procura „Arhivulu pentru filologia și istoria” al D-Văștră, așijderea și „Șiomatiznul veneratu

cleru alu Arhidieceisiei Alba-Iuliei și Fagarașului Metropolitane greco-cato-lice. Ve rogu dar, précuvióse Perinte, cu cea mai aduncă umilita se nu-mi beniuți faptul; cu facerea de bine a D-Vóstre meți îndători fórté pentru totu-dea-una.

Din opera d. Hășdeu amu înștiin-tatu, că D-Vóastre posedati unu frag-mentu manuscrisu din istoria lui Ar-chirie. Ocupându-me acuma cu gă-tirea de a pune sub tiparu a vro câte-va nouvelle bizantine în traducerea bul-găresca vechie, așu dori să știu: este acestu fragmentu reproduc în „Prin-

cipla“ D-Vóstre, ori ba. Voi fi fórté mulțemitu D-Vóstre de meți face in-formațiunea dorită.

Fiind încredințatu ca nu me veți lăsa în delungă așteptare cu respun-sulu, Ve rogu semí adresați scirsorile drept la mine (Palychronius Syrcou, magistrante à l' Université de S. Pe-tersbourg), érá cărțile la biblioteca universității ca asu-feli le voi primi mai regulatu și mai de curendu.

Dați-mi voe, Précuviose Perinte, a Ve fi sluga cea mai plecată

P. Sírcu.

FORȚA VINDECĂTOARE A APELOR MINERALE

HYDROLOGIA MEDICALĂ

Hydrologia medicală este o parte a medicinei, care are în vedere studiul apelor minerale ca mijloc de vinde-care și de întărire a organismului omenesc.

Ca știință pozitivă Hydrologia me-dicală există numai dela sfârșitul secolului al XIX-lea, când o seamă de chimiști au analizat conținutul apelor și au explicat geneza și ori-ginea lor, iar ca știință medicală a fost consacrată abia în timpurile noastre de marele profesor Landouzy, dela Facultatea de medicină din Paris, antecesorul actualului pro-fesor de terapeutică și medicină ter-mală și care poartă cu adevărat nu-mele de părinte al „Hydrologiei me-dicale.“

Din punct de vedere al originii apelor distingem două grupuri mari de izvoare: cele cu apă de proveniență profundă zise și centrale și, cele cu apă de proveniență superfecială, sau de infiltrație, zise și mete-orice, cele dintâi vin din adâncimile pământului, iar cele de al doilea pă-trund în pământ dela suprafață pentru a reveni în formă de ape minerale. În privința mineralizării aceste două feluri de ape diferă foarte mult, cele dintâi provenind din adâncimi sunt bogate în elemente metalice: bor, fosfor, chlor, arsen, iod, brom, cupru, sulfur, fier și elemente în stare liberă: carbonați de sodiu, amoniac, azót, heliu și emanațiuni radioactive, ori-ginea lor este din straturile imense de graniți aflători în profunzimi mai ales în regiunile vulcanice, după cum vom vedea îndată, cele de al doilea, adecă apele superfeciale nu conțin emanațiuni din metalele mai înaltele înșirate, decât numai compuși (sul-fați și bicarbonați) terestrii sau de

argilă și calciu, cari sunt de o mai puțină valoare terapeutică.

De aceea apele vindecătoare cele mai bune sunt cele profunde, con-ținând elemente metalice, originea acestor ape este totdeauna vulcanică, deaceea sunt încărcate cu metale din regiunea respectivă, au o tempera-tură aproape constantă, de obicei urcată, alocurea și până la 80°, și izvoarele lor se găsec pe urmele unui vulcan sau peste tot într'un centru vulcanic. Astfel sunt regiunile din Caucaz, Tiflis, platoul din centrul Franței, Pyreneii, Munții Islandei, Re-giunea Rhenană și Carpații româ-nești.

Dovadă, că izvoarele termale sunt de origine vulcanică este și faptul, că regiunea Camciatca, unde sunt și astăzi 13 vulcani în fierbere, este poate cea mai bogată regiune în ape minerale. În sch mb America de Nord și Colorado cu imensele platouri mün-toase neavând cratere, sunt lipsite de ape termale eruptive.

Se naște întrebarea cum ajunge apa în centrul pământului și peste tot în profunzimiile vulcanilor și cum se face mineralizarea ei?

Teoriile mai vechi presupuneau tot o proveniență meteorică adecă dela suprafață și pentru apele minerale profunde, bazându-se pe următorul fapt: Temperatura straturilor terestre crește pe măsură ce mergem în pro-funzime, și anume cu 1° C, la 30-31 m, de adâncime. Astfel la 3000 de metri apa ce străbate în jos ajunge la 100°, adecă în fierbere și având atunci tendința de evaporare își gă-sește mici spărături printre straturile minerale, cu cari se încarcă și pă-trunde din nou la suprafață prin di-ferite guri crateriene sub formă de izvoare termale.

5. Părerea aceasta însă a fost dobo-râtă de un geolog francez, Elle de Beaumont, la 1847 care a fost con-firmat în urmă de savantul profesor Armand Gautier și a căror explicare este mult mai științifică și foarte în-teresantă. Ea se bazează pe urmă-toarea experiență: Diferite minere că granitul, porfirul și altele, încălzite în vid până la temperatura de 200° C; eliberează la 1 Kilogram, câte 2—5 gr. de apă hygrometrică, adecă apă suprapusă. Incălzite peste 200° până la incandescent, adecă la 500° —600°, mai eliberează la Kilogram câte 7—15 grame de apă, așa zisă apă de constituție, adecă apă cu-prinsă în esența metalelor.

Ori în centrul pământului în stare de incandescentă vulcanică, unde stra-turile de granit sânt într'o perma-nentă mișcare și fierbere, metalele își pierd la temperaturile uriașe apa de constituție, iar aceasta își face loc la suprafață prin spărături pro-duse de mișcările vulcanice.

Astfel primim la suprafață nu o apă, care s'a strecurat numai printre stâncile metalice imprumutând oare care proprietăți metalice, ci însăși o parte din corpul metalelor, adecă apă lor de constituție legată intim de materia metalică și care păstrează în sine proprietățile metalelor respec-tive într'o stare așa zisă coloidală. Și vom vedea mai jos, ce impotapă are aceasta în hidrologia medicală în ce privește acțiunea apelor asupra organismului.

Cantitatea de apă pusă în liber-tate prin acest mecanism de încălzire în profunzimiile vulcanice, se poate calcula. Ea este considerabilă. După experiențele profesorului Gautier 1 Km. de granit uscat complet la 200°, pe urmă adus în stare de incandes-centă furnizează 25—30 milioane de tone apă de constituție. Această can-titate de apă ar satisface mai bine de un an întreg debitul tuturor iz-voarelor termale din Franța, una din cele mai bogate țări termale și care e evaluat la 700.000 hectolitri de apă în 24 ore. Aceeaș cantitate de por-fir, ar produce de douăori atâta apă.

Aceasta este, în câteva cuvinte, originea apelor minerale, dela cari atâtea generații, au așteptat o tãmân-duire a multor suferinți și cari vor fi exploatare tot mai mult în folosul sănătății omenești. Ele vin din pro-funzimiile incandescente, născând din însuși corpul metalelor, traversează minereuri vulcanice și apar la supra-față păstrându-și intacte proprietățile tãmăduitoare ale metalului, din cari au eșit, pentru cari cu drept cuvânt

ALEGERILE PREZIDENTIALE ÎN STATELE-UNITE

Dela distanța geografică de unde privim la fământările politice din Statele-Uriate, campania în vederea alegerilor prezidențiale din republica mecanismului robitor al sufletului ni-se înfățișează cât mai redusă. Ea se duce de două luni depline cu o amefitoare pornire a pasiunilor descătufate, încât se pare că energia atât de controlată din țara dinamismului s'ar fi pornit într-o năvalnică descărcare nebună. Dar zgomotele ei abia au ajuns la cunoștința apropiatului orient. Când noi discutăm banale chestiuni cotidiene, sau ne războim cu măruntele griji pe cari orice joc de burșă ni-le transformă magic în uriași de neînviș, dincolo de țărnuț apusean al Atlanticului lumea fulgeră două săptămâni întregi la o singură adunare a unui partid, pentruca, răgușită, să înceapă în a treia săptămână discuții în întruniri tot atât de interminabile ale altui partid. Și, când atâta țin dezbaterile unui partid când discută candidatura alesului său, este conștient de locul ce umple în societatea stat.

În acest timp presa nu se lasă nici ea mai prejos de farmurul din Far-West. Ne folosim de amănuntele revistlor americane din August, cari oglindesc simțuția amănunțit și împartiat. În această republică încătufătoare de suflet, revistele fac astăzi mai multă politică decât literatură. Programele partidelor ne sunt arătate cu multă bogăție de amănunt, deși nici unul nu are nimic cu literatura, arta sau chiar cu cultura așa cum o înțelegem noi, iar clișeele celor șapte candidați fac semn cititorului pândindu-l. Sunt șapte până acum: Calvin Coolidge, actualul președinte-regent, candidat republican, John W. Davis, democrat, Robert M. La Follette, progresist; iar la vicepreșidenție Charles G. Dawes, republican, Charles W. Bryan democrat. Comuniștii candidează pe W. Z. Foster, la preșidenție și pe Benjamin Gitlon la vicepreșidenție.

Să vorbim despre șansele unuia sau altuia, este pretimpuriu. Mai curând trebuie să ne oprească programul diverselor partide, ideile cu cari ele răsco-

lesc astăzi pasiunile celor 49 de state. Deși aceste lozinci au îmbrăcat prea strident haina polemice, din ele se desprind preocupări cu cari ne vom mai întâlni în politica mondială. Discuția s'a pornit aprinsă îndeosebi cu privire la atitudinea față de Liga Națiunilor și este un moment fără pereche acesta, în care băcanul sau farmerul cutare, echivalenții analfabeteilor noștri din ultima fundătură de munte uitată nu numai de Dumnezeu ci și de reprezentantul cel mai de jos al administrației, discută, se aprind, dau din mâni și bat din picior aprobând sau denegându-l pe Monroe. Un milion optzeci și trei de mii șase sute douăzeci de votanți resping la întrunirea democrațiilor naționali înscrierea lui Ku-Klux-Klau în program și participă astfel la discuția și hotărîrea asupra unei chestiuni de toleranță religioasă Tot atâția, plus voturile potrivnice dela punctul de mai sus, au participat la discuția rezultatelor activității partidului advers al republicanilor dela putere și au semnat acest cuvânt, că votarea lui Coolidge înseamnă votarea haosului. Totatâția, reprezentând elemente la fel de heteroclitice, s'au ridicat contra corupției de care acuză administrația actuală, și contra faptului că în timp ce democrații se interesează de drepturile umane, republicanii au privirea oprită pe cele materiale. Ei cer, ca și când ni-ar fi concetățeni, întroducerea cinstei în administrație, un fapt care reflectează o îngrijorătoare lumină asupra destinelor contemporane, dacă îl vedem și în țara pe care ni-o închipuiam ceva mai departe de gurile Dunării. Cer apoi multe altele. Și fiecare partid cere altele și altele, și se ridică în numele câteunui număr tot atât de mare de votanți, piese heteroclitice în masinării gigantice.

Un singur lucru lipsește cu desăvârșire din toate programele. Cei cari discută impozitele, circulația pe pământ, pe sub pământ și pe aripele vântului, sau se aprind egal pentru lozinca lui Monroe și pentru petrolul din Mossul, nu au cuvinte pentru ceea ce noi nu-

mim suflet, zborul filosofic al ființei noastre lăuntrice spre orizonturile fericirii în sine. Ceea ce noi cunoaștem sub numele de cultură, acest patrimoniu rămas după cum se vede pe continentul eurasiatic, și și aici restrâns, în Statele-Uriate s'a îngropat astmatizat sub greutatea mașinilor, încât nici în programe în cari își găsec loc toate de sub soare, nu poate să mai învie.

Poate, măcar într-o măsură, se întâmpla altceva dacă inițiativa propusă catolicilor de Hendrik Willem van Loon prin „Nation“ din New-York, nu rămânea ne luată în seamă. În fața tot mai hotărâtor cuceritoare impetuoșității a cetățenilor certați cu religiunile străvechi, s'a propus catolicilor înființarea unui partid politic, cu ocazia diviziunii pe partide ce se face actualmente între cetățenii republicei. Dar propunerea s'a oprit în fața răspunsului lămurit al catolicilor, dat prin revista „America.“ „Catolicii nu sunt nici social nici politic o clasă aparte — se spune acolo. Ei sunt în toat clasele și în toate partidele, în toate profesiunile și vocațiunile. Și prin nici un mijloc nu s'ar despărți probabil de afiliațiunile lor, spre a lupta cot la cot, ca o clasă disociată de ceilalți concetățeni, în arena politică de partid.“ Răspunsul mai spune, că o asemenea regrupare este și de prisos, când drepturile catolicilor sunt lăsate în pace și când catolicii sunt așa de puțini, încât nicicând n'ar putea duce decât o luptă de compromis.

Dacă însă nici această perspectivă a reînvierii mortului de sub mașini măcar sub înfățișerea confesională, religioasă, nu s'a ivit cu ocaziunea campaniei uriașe ce se duce pe toate terețele, revistele au găsit măcar o părțică din problema izbăvirii sufletești. Nu este cea izbăvire cu sens filosofic, pentrucă stărpirea analfabetismului se clăsează social, și îndeosebi în Statele-Uriate știința cărții se urmărește în scopul de a înrola noi forte în angrenajul societății mecanizate. Este însă o aducere la binefacerile luminii, cu toate că magazinele americane o tratează politic. Chestiunea s'a sulevat alarmant tocmai din acest considerent. Publiciștii au

ALEGERILE PREZIDENȚIALE ÎN STATELE-UNITE

Dela distanța geografică de unde privim la fământările politice din Statele-Unite, campania în vederea alegerilor prezidențiale din republica mecanismului robitor al sufletului ni-se înfățișează cât mai redusă. Ea se duce de două luni depline cu o ameteitoare pornire a pasiunilor descătuseate, încât se pare că energia atât de controlată din țara dinamismului s'ar fi pornit într'o năvalnică descărcare nebună. Dar zgomotele ei abia au ajuns la cunoștința apropiatului orient. Când noi discutăm banale chestiuni cotidiene, sau ne războim cu măruntele griji pe cari orice joc de bursă ni-le transformă magic în uriași de neînviți, dincolo de țărmul apusean al Atlanticului lumea fulgeră două săptămâni întregi la o singură adunare a unui partid, pentruca, răgușită, să înceapă în a treia săptămână discuții în întruniri tot atât de interminabile ale altui partid. Și, când atâta țin debaterile unui partid când discută candidatura alesului său, este conștient de locul ce umple în societatea stat.

În acest timp presa nu se lasă nici ea mai prejos de farmerul din Far-West. Ne folosim de amănuntele revistlor americane din August, cari oglindesc situația amănunțit și imparțial. În această republică încătuse-toare de suflet, revistele fac astăzi mai multă politică decât literatură. Programele partidelor ne sunt arătate cu multă bogăție de amănunt, deși nici unul nu are nimic cu literatura, arta sau chiar cu cultura așa cum o înțelegem noi, iar clișeele celor șapte candidați fac semn cititorului pândindu-l. Sunt șapte până acum: Calvin Coolidge, actualul președinte-regent, candidat republican, John W. Davis, democrat, Robert M. La Follette, progresist; iar la viceprezidenție Charles G. Dawes, republican, Charles W. Bryan, democrat. Comuniștii candidează pe W. Z. Foster, la preșidenție și pe Benjamin Gitlon la viceprezidenție.

Să vorbim despre șansele unuia sau altuia, este pretimpuriu. Mai curând trebuie să ne oprească programul diverselor partide, ideile cu cari ele răsco-

lesc astăzi pasiunile celor 49 de state. Deși aceste lozinci au îmbrăcat prea strident haina polemice, din ele se desprind preocupări cu cari ne vom mai întâlni în politica mondială. Discuția s'a pornit aprinsă îndeosebi cu privire la atitudinea față de Liga Națiunilor și este un moment fără pereche acesta, în care băcanul sau farmerul cutare, echivalenții analfabeților noștri din ultima fundătură de munte uitată nu numai de Dumnezeu ci și de reprezentantul cel mai de jos al administrației, discută, se aprind, dau din mâni și bat din picior aprobând sau denegându-l pe Monroe. Un milion optzeci și trei de mii șase sute douăzeci de votanți resping la întrunirea democrațiilor naționali înscrierea lui Ku-Klux-Klau în program și participă astfel la discuția și hotărîrea asupra unei chestiuni de toleranță religioasă Tot atâția, plus voturile potrivnice dela punctul de mai sus, au participat la discuția rezultatelor activității partidului advers al republicanilor dela putere și au semnat acest cuvânt, că votarea lui Coolidge înseamnă votarea haosului. Totatâția, reprezentând elemente la fel de heteroclite, s'au ridicat contra corupției de care acuză administrația actuală, și contra faptului că în timp ce democrații se interesează de drepturile umane, republicanii au privirea oprită pe cele materiale. Ei cer, ca și când ni-ar fi concetățeni, introducerea cinstei în administrație, un fapt care reflectează o îngrijorătoare lumină asupra destinelor contemporane, dacă îl vedem și în țara pe care ni-o închipuiam ceva mai departe de gurile Dunării. Cer apoi multe altele. Și fiecare partid cere altele și altele, și se ridică în numele câteunui număr tot atât de mare de votanți, piese heteroclite în mașinării gigantice.

Un singur lucru lipsește cu desăvârșire din toate programele. Cei cari discută impozitele, circulația pe pământ, pe sub pământ și pe aripele vântului, sau se aprind egal pentru lozinca lui Monroe și pentru petrolul din Mossul, nu au cuvinte pentru ceea ce noi nu-

mim suflet, zborul filosofic al ființei noastre lăuntrice spre orizonturile fericirii în sine. Ceea ce noi cunoaștem sub numele de cultură, acest patrimoniu rămas după cum se vede pe continentul eurasiatic, și aici restrâns, în Statele-Unite s'a îngropat astmatizat sub greutatea mașinilor, încât nici în programe în cari își găesc loc toate de sub soare, nu poate să mai învie.

Poate, măcar într'o măsură, se întâmpla altceva dacă inițiativa propusă catolicilor de Hendrik Willem van Loon prin „Nation“ din New-York, nu rămânea ne luată în seamă. În fața tot mai hotărâtor cuceritoare impetuozități a cetățenilor certați cu religiunile străvechi, s'a propus catolicilor înființarea unui partid politic, cu ocazia diviziunii pe partide ce se face actualmente între cetățenii republicei. Dar propunerea s'a oprit în fața răspunsului lămurit al catolicilor, dat prin revista „America.“ „Catolicii nu sunt nici social nici politic o clasă aparte — se spune acolo. Ei sunt în toat clasele și 'n toate partidele, în toate profesiunile și vocațiunile. Și prin nici un mijloc nu s'ar despărți probabil de afiliațiunile lor, spre a lupta cot la cot, ca o clasă disociată de ceilalți concetățeni, în arena politică de partid.“ Răspunsul mai spune, că o asemenea regrupare este și de prisos, când drepturile catolicilor sunt lăsate în pace și când catolicii sunt așa de puțini, încât nicicând n'ar putea duce decât o luptă de compromis.

Dacă însă nici această perspectivă a reînvierii mortului de sub masini măcar sub înfățișerea confesională, religioasă, nu s'a ivit cu ocaziunea campaniei uriașe ce se duce pe toate terenurile, revistele au găsit măcar o părțică din problema izbăvirii sufletesti. Nu este acea izbăvire cu sens filosofic, pentru că stăpîrea analfabetismului se clăsează social, și îndeosebi în Statele-Unite știința cărții se urmărește în scopul de a înrola noi forțe în angrenajul societății mecanizate. Este însă o aducere la binefacerile luminii, cu toate că magazinele americane o tratează politic. Chestiunea s'a sulevat alarmant tocmai din acest considerent. Publiciștii au

remarcat mai curând de cât partidele politice, că este prea de neînțeles, să trebuească să se ceară, pentru afilierea bună oară la Liga Națiunilor, votul unui analfabet. Iar numărul votanților din această categorie, după raportul Comisiunii pentru combaterea analfabetismului, este de 4,333,111, din 4,931,905 analfabeti. Din magazinul „Literary Digest” știm însă, că Statele-Unite mai au încă atâția analfabeti, nedeclarați în raportul de mai sus, citit în adunarea recentă dela Washington a Asociației naționale de Educație. O asemenea sumedenie de lipsiți de carte, este ceva îngrozitor chiar pentru Statele-Unite și mai ales că s'a constatat că grosul îl compun autohtonii. Importanța chestiunii a trebuit discutată și din punctul de vedere al sănătății publice, pentru că s'a constatat, că mortalitatea, îndeosebi a copiilor, în familiile acestor oameni este mai severă. Dar este tot atât de important și ceea ce spune „St. Louis Post Despatch”, mai cu seamă că ni se adresează ca un advertisement și nouă, și mai ales nouă, cari avem condițiunile politice pe cari le cunoaștem. „Analfabetii se restrâng în mod necesar în domeniul trudei. Ei devin clasa cea mai prost plătită, pentru că pentru altceva mai bun nu sunt înzestrați. Ne fiind în stare a se ridica, ei își pot însuși părerea că sunt victima societății și nu a ignoranței lor înșiși. Ei prezintă cel puțin prilejul, de a-i vedea ascultând la un agitator care le spu-

ne că pentru aceea sunt jos pentru că alții îi țin la pământ. Aceasta-i declarația favorită a oratorului vânzător de săpunuri.”

Stârpirea acestui rău, din punct de vedere al politicei care interesează America în momentele de față, privește numai crearea unor cetățeni conștienți. Dar, că toți câți știi carte în Statele-Unite, au și implicată conștiința de aceasta, nu se poate încă spune. Altfel, propaganda costisitoare ce se face nu și-ar mai încerca puterile, căci nu trebue să ne închipuim că se cheltue sume cât un sfert din bugetul României, numai pentru câștigarea voturilor dela minoritatea analfabetilor. Despre cheltuelile acestei propagande, rapoartele oficiale spun lucruri demne de reținut. Cheltuelile a două partide numai, au întrecut în 1920 cifra de 11 milioane dolari, iar astăzi partidele competitorie sunt și mai multe și propaganda va fi și mai intensă, dat fiind că vor trebui câștigați muncitorii stângei, cari au candidați pe doi certati cu justiția americană, doi reprezentanți ai unui partid despre care „Chicago Tribune” spune că este agenția oficială a activităților rusești în America. De aceea Congresul din Washington a numit o comisiune în frunte cu senatorul Borah, ca să controleze de aproape cheltuelile campaniei.

O astfel de măsură va veni timpul să trebuească imitată și dincoace de Ocean.

I. Tolan.

CRONICA ARTISTICĂ

A ȘASEA STAGIUNE TEATRULUI NAȚIONAL DIN CLUJ

Teatrul Național din Cluj este o creație a d-lui Zaharia Bârsan, care a știut să se mențină la direcție fără întrerupere, în cei cinci ani în care direcția teatrului din București a trecut pe sub câțiva directori. Așa se poate constata sporul la muncă pe timpul celor cinci stagii. Continuitatea e unul din elementele după care aspirăm în toate felurile de administrație și conducere.

Direcția din Cluj și-a sporit experiența simțitor. Ea și a putut da seama dela an la an, care sunt condițiunile specifice ale teatrului român în Ardeal, și prima constatare a fost că aici ne fiind un public suficient ca să susțină

mai multă vreme o piesă pe afiș, trebuie să dea foarte des piese noi. Așa ne explică numărul de aproape o sută de piese pe care le-a jucat în cele cinci stagii Teatrul Național din Cluj, un număr care pe cât poate fi de neînțeles pe scena altor teatre, pe atât smulge aprecieri favorabile pentru direcție.

A șasea stagiune se va deschide la 2 Septembrie și se va închide la sfârșitul lunii Mai, termenii care rămân regulă pentru stagiunile viitoare. Într'un an sunt opt luni teatru, o lună repetiții pentru începerea stagiunilor și două luni vacanță.

Repertoriul viitoarei stagiuni este

compus din reluări și piese noi, și dacă ținem seama de numărul mare al celor dintâiu el va putea fi pe viitor cu adevărat foarte bogat. În fiecare Marți afișul va fi schimbat cu o piesă nouă și o reluare, astfel că teatrul va înfățișa regulat la două săptămâni tot mereu o piesă nouă.

Stagiunea se va deschide, ca și la București, cu „Viforul” de Delavrancea în care va juca toată trupa teatrului. Repetițiile s'au început la 15 August.

Dăm aici repertoriul noii stagiuni.

Piese noi: Viforul, Oedip-Rege, Floarea de lămâie, Macbeth, Când vine viforul, Candida, Un erou, Două orfane, Nora, Tartuffe, Patima roșie, Plicul, Othelo, Thebaida.

Reluări: Revizorul, Avarul, Azilul de noapte, Hamlet, Amorul veghează, Un domn pribeag, Prostul, Visul unei nopți de vară, Shylok, Fetita, Heidelbergul de altădată, Vlaicu Vodă, Vicleniile lui Scapin, Pajanjenul, Instinctul și altele pe care direcția încă nu le-a fixat.

Pe lângă acest program se vor mai face și matineuri școlare, la care vor fi aduse nu numai școlile din Cluj, ci și din celalalte orașe din apropierea Clujului. Artiștii din stagiunea trecută au rămas neschimbați. La sfârșitul stagiunii, trupa teatrului va face, ca și în stagiunea trecută turneul obișnuit prin centrele din Ardeal.

Ne-am mărginit în aceste informații numai la partea de organizare a Teatrului Național din Cluj. Asupra realizărilor lui artistice, asupra pieselor și actorilor, vom vorbi pe măsură ce vor fi date reprezentațiile anunțate.

Cronicar

Congresul voluntarilor are loc la Cluj, Marți în 2 Septembrie, în cadrele serbărilor de comemorare ale lui Avram Iancu. Se da ca sigur că ședința și de prezența familiei regale române. Publicul românesc va saluta cu căldură Uniunea voluntarilor, dela care suntem înreptățiți să așteptăm o energică luptă de înnoierare morală a țării.

Publicațiuni comemorative ale lui Avram Iancu:

— Dr. Silviu Dragomir: Avram Iancu (Casei Școalelor), lei 12.—

— Nicolae Bota: Avram Iancu și epoca sa, scriere premiată de Institutul de istorie națională din Cluj, lei 40.— (Imprimăria Borne-misa).

0 DOCTRINA LUI IANCU

Cine vrea să constate transformarea în curs a noii societăți românești, cine urmărește drumul către care se îndreaptă ea, n'are decât să disce răbdător paginile care se scriu în jurul lui Iancu, făcând distincția cuvenită între actul festiv trecător și fondul permanent care prezidează la învorbirea tuturor straturilor noastre sociale.

Cei de astăzi în Iancu celebrează FAPTA, fapta ca suprema satisfacție a vieții, eliminând ademenirile și seducerile ideologiei, de care, e momentul să constatăm, vechea noastră societate n'a fost scutită nici în cele mai sângeroase momente ale existenței ei.

Este adevărat că suntem un popor cu o echilibrată construcție, cu care știm să ținem cumpăna între pasivitatea ucigătoare și saltul în necunoscut peste marginile impuse dela realitate; dar, scaldându-ne între valurile celei mai instabile istorii europene și neputând niciodată învinge obstacolul geografic, suntem amenințați ca să cădem oricând în ispită eroarei. Am avut ideologi consacrați, care n'au putut fi scoși din obsedantele lor păreri nici de desmințirea dată de războtu.

Avram Iancu, asemănător căpitănilor de oaste romană ridicată prin voiața multămint la loc conducător, a indicat istoriei românești doctrina acțiunii. Fără de această doctrină știm ce s'ar fi ales de pasivitatea chinuitoare a celor mai mulți dintre contemporanii săi, și nu știm dacă avalanșa de idei care curgeau din principate prin toate trecătorile munților, încrucișându-se cu gândurile filosofice ale lui Bărnuțiu, nu știm dacă toate acestea astăzi n'ar fi deodată o teribilă lecție a căderii în complacerea ideilor cu totala sacrificare a faptei.

A ORELA, cum își zice în titlul cărții sale programul premierului francez, era doctrina instinctivă a lui Iancu, plămădită din priceperea lui de a asculta pulsațiile istoriei europene contemporane și din înțelegerea minunată înțelepciunii că fără activarea resurselor morale ale societății ea este amenințată cu împotmolirea în abisul dintre ideea în suspensiune și moartea afundă a forțelor neorganizate.

Se pare că actuala noastră societate își regăsește în Iancu precursorul programului de care vrea să fie animată și că frontul frunțelor plecate la mormântul dela Tebea n'are altă semnificație decât mărturisirea greșelilor și angajamentul cu morții că pe viitor vrea să creeze.

Ne știam de mult îndreptările din trecut în idei și artă; la Tebea am găsit și pe cel al faptei. Din cadrul idolatriei unde a stat învâluit pri-virul nostru, din romantismul pe care l-am țesut aproape un veac peste realismul omului dela 1848, să-l desprindem de data aceasta, să-l chemăm la noi, pe pământ, și

să-l consultăm oridecâte ori govăim sau uităm vorba din FAUST, că la început a fost Fapta. —

Radu Dragnea

ARTA ROMÂNĂ ÎN STREINĂTATE

La Tribune de Genève dela 8 August a publicat un lung articol „Sculptorii și pictorii români” scris de pictorul I. Steriade. După ce aminteste epocile vechi românești și opera artiștilor de azi și de ieri, autorul constată cu multă dreptate:

„Dacă școala română și reprezentanții săi sunt puțin cunoscuți în streinătate, dacă reputația celor mai mulți artiști n'a depășit frontierele țării, se explică prin două cauze:

„Mai întâiu cele câte-va expoziții internaționale, la care au putut lua parte sculptorii și pictorii români, au fost organizate în grabă. Operele care au fost trimise, alese la întâmplare, după cum dispunea fiecare, n'au putut să dea o idee exactă despre valoarea reală a tinerei școale.

„A doua cauză este lipsa de publicitate în streinătate. Cea mai mare parte dintre criticii de artă români publică studiile lor, dările lor de seamă în presa română care, chiar dacă este redactată franțuzește, nu pătrunde de fel în cercurile artistice și competente din Occident. Iată pentru ce suntem necunoscuți.”

Observațiile pictorului român sunt cât se poate de drepte și la ele nu are să răspundă practic decât Ministerul Artelor.

REDAȚIONALE. — În curând vom publica un interesant articol pe care-l primim dela d. Traian Brăileanu prof. de sociologie la Universitatea din Cernăuți, asupra transformărilor sociale din Bucovina.

— În numărul viitor vor apărea articolele de dd. N. Dașcovici și Axente Banciu.

— Dd. N. Georgescu-Tistu și A. Buteanu ne-au făcut importante dări de seamă despre cursurile de vară dela Vălenii de munte. Le vom da în nr.ii viitori.

— Domnii colaboratori sunt rugați să ne trimită actualitățile săptămânale până cel mai târziu Miercuria dimineața, pentru a putea apărea în numărul săptămânii respective.

Numărul de față este închinat memoriei eroului Avram Iancu, cu prilejul grandioaselor serbări centenare dela nașterea lui ce au loc în Munții apuseni.

Conferințele d-lui N. Iorga la Sibiu. Savantul profesor d. N. Iorga a ținut pela mijlocul lunei August cinci conferințe la Sibiu, dintre cari patru, invitat fiind de intelectualitatea săsească, la cursurile superioare organizate de sași în fiecare an în timpul verei, iar una la teatrul orășenesc cu prilejul vizitei Universității populare dela Vălenii la Sibiu.

Un public numeros a ascultat interesantele și spiritualele conferințe. D. Iorga a vorbit despre istoria particulară a Ardealului, admitând teza că Ardealul are o istorie a sa încă dinainte de venirea sașilor și ungarilor. Instituția voivodatului se distinge foarte mult de cea a regatului și cezariatului — împărăției — (Königtum și Kaisertum) și este mai veche în aceste părți. Ardealul se găsea în situațiuni identice cu principatele române, întrucât împărăția austriacă se făcuse instrument al bisericii catolice imperialiste, iar imperiul otoman tindea deasemenea la dominațiuni cezariene. Dela o vreme însă începură să se miște masele populare și să vorbiască din ce în ce mai tare. Românii, sașii și ungurii trăiră o viață comună, nu izolată, o mulțime de elemente se amestecară în port, obiceiuri și poezia populară. Cele trei popoare pot să asigure Ardealului o nouă prosperitate.

În conferința dela teatrul orășenesc d. Iorga a combătut literatura simbolistă.

Nu sunt vremile sub cărma omului... După ce s'a crezut atâta vreme că actuala situație din nord-estul Europei este opera bolșevicului Vladimir Ulianov Lenin, d-l Margolin, membru în delegația ucraineană dela conferința de pace dela Paris din 1919, scrie în „Current History”, (New-York, n-rul din August), că nu Leninii creează istoria, ci istoria își creează Leninii. „Fluctuații accidentale ale împrejurărilor îi ridică pe aceștia pe înălțimi, fac din ei eroi, tirani, conducători. Prin Lenin s'a ajuns la evenimente cari fuseseră predestinate de corelațiunea forțelor și condițiunilor existente într-o perioadă dată”. De aceea chestiunea viitorului Rusiei nu se pune în legătură cu actualii sau viitorii ei conducători. Istoria își găsește totdeauna executori, și ceea ce trebuie să se îndrepte în

scrutarea viitorului acestui haos, sunt evenimentele cari se pot prevedea pe teritoriul uriaș al federației sovietice. Pornind dela considerentul acesta, dl Margolin judecă situația economică din Rusia și constată necesitatea inexorabilă a unui împrumut extern. De fapt, toate zbuciumările bolșevicilor se fac în vederea acestui lucru. Enerarea cu care se discută de soviete la toate conferințele ce le au cu Statele burgheze, li-o cauzează conștiința neînțăduitoare, că nu se poate ajunge la capitalul străin decât prin concesii. Tot tratând cu toate statele, sovietele vor ajunge în cele din urmă să facă tot mai mari pași spre dreapta.

Cealaltă posibilitate, a reintroduerii țarismului prin revoltele țărănești, i-se pare dl Margolin foarte nesigură, fiindcă în mintea țaranului reintroducerea țarismului înseamnă deposedarea lui de moșiile luate dela latifundiari și pentru aceasta țaranul rus, cu toată răzvrătirea ce-o încearcă mereu, aderă în cele din urmă la bolșevism.

Cuceririle filosofiei rusești în Anglia. La Londra, unde încercările de propagandă ale sovietelor rusești întâmpină aceleași stavile ca în cele mai multe State, burgheze, apare scrisă de un impunător grup de profesori ruși și în general slavi, sub conducerea unor personalități ca dl R. W. Seton Watson (cunoscut la noi sub pseudonimul Scotus Viator), o mare revistă de propagandă a culturii slave și în primul rând a celei rusești, publicând de trei ori pe an traduceri și informațiuni indispensabile despre toate popoarele slave și îndeosebi eseuri despre situația rusească, dar mai ales despre filosofia țării guvernate astăzi de niște oameni, a căror predilecție pentru suprima ea intelectualilor dă zilnic de lucru telegrafelor internaționale.

Nunărul cel mai nou al lui „Slavonic Review” aduce astfel, pe lângă traduceri din literatura folklorului tuturor popoarelor slave, pe lângă vre-o douăzeci de poezii traduse din literatura poloneză (Mickiewicz) și rusească și pe lângă un interesant tratat despre literatura rusească veche, un eseu documentat despre urmașii filosofului religios al rușilor, W. Soloviev.

Cu un număr mai înainte, aceeași revistă a făcut cunoscut în cadre uriașe filosofia acestui gânditor, iar din informațiunile publicate la sfârșitul numărului de acum aflăm, că

profesorii ruși din Anglia propagă și altfel decât prin scris, în adunări publice și prin conferințe, ideile lui Soloviev.

Mai târziu, Rusia va avea de mulțumit multe de tot oamenilor pe cari astăzi, dacă i-ar avea acasă, i-ar trimite fără discuție pe urmele celorlalți intelectuali exterminați mișelește.

Romanisarea Clujului. La studiul interesant al dlui Dr. I. Lupaș, despre naționalizarea Clujului, adaug o notiță găsită în *Federațiunea* din 20/8 Martie 1870. Într-o corespondență din Cluj se scrie: „În Cluj s'a înființat încă în anul 1860 ori 1861 o societate română de lectură; aceasta a înflorit oarecândva și a adunat o bibliotecă frumoasă și membrii ei, pelângă aceea că citeau ziarele românești într-o chilie din casele bisericii *greco catolice* de aici, țineau disertațiuni dese despre materii din osebiți rami ai științelor. Această societate este în decădere, membrii ei nu plătesc taxele, disertațiunile au încetat, comitetul societății, în loc de a ține în fiecare *lună* câte o ședință, se adună foarte rar; la adunarea generală publicată pe 3 Martie a. c. s'au înfățișat numai trei membri, ceilalți au lipsit dimpreună cu președintele și secretarul. Progres minunat! Astă dată numai atâta!”

Pentru conformitate, G. B. D.

O casă în stil românesc în Cluj. Orașul Cluj a câștigat mult în înfățișarea estetică prin noul edificiu al *Generalei*, bancă de asigurări din București, sucursala Cluj. Stilul românesc în arhitectură are frumuseți neîntrecute. Farmecul decorului său cucerește pe oricine. Deaceia casa *Generalei* este admirată de trecători, ai căror ochi stăruiesc îndelung asupra detaliurilor pitorești de arhitectură. Casele din orașele ardelenene n'au stil, cu excepția onora din Oradea-mare în stil baroc. Cu siguranță că stilul românesc va fi agreat și prețuit din ce în ce mai mult, iar prin prestigiul ce i-l dă *Generală* va stimula pe proprietarii de case să-l adopte cât mai repede și în Ardeal.

„Prima fabrică română de cuțite și oțel” din Ocna Sibiului și-a început activitatea sub foarte bune auspicii, reușind să angajeze specialiști la timp. Cu felul ei de organizație, fabrică merită să aibe o mențiune specială. Statutul de fondare asigură pentru totdeauna majoritatea acțiunilor în mâni româ-

nești. Aceste garanții luate, însă nu însemnează excluderea capitalului și muncii specialiștilor străini, dimpotrivă fabrica are întreg concursul lor. Fabricațiunile sunt de calitate superioară, cu multă artă executate. Pe o pereche de foarfeci au văzut imprimare figurile regelui și reginei. Sufletul noii societăți anonime este d. dr. Măcelaru avocat în Sibiu, care are întreaga grijă ca fabrica să exceleze cât mai mult, să fie un mic Solingen românesc.

Abonați revista „Societatea de Măine”! Apariția unei publicațiuni săptămânale cum este revista noastră, reclamă mare cheltuire de forțe intelectuale și materiale. Ne străduim să fim de mult folos pentru public, să-l se vim cât se poate de bine. Suntem în drept să cerem însă și publicului o apreciere obiectivă și atentă și să răspundă întreprinderii noastre, înscriindu-se în cât mai mare număr printre abonații revistei. Facem sacrificii, consăcram toate orele noastre de muncă pentruca să asigurăm o prosperitate cât mai mare revistei „Societatea de Măine”, în credința că publicul ne va înțelege și va face și el mica sa jertfă plătind înainte abonamentul. Nu vom avea decât abonați plătitori înainte, pentrucă nimeni nu poate pretinde dela noi să-i acordăm credit, într-o vreme când nici noi nu ne răzimăm pe credite și când peste tot circulația creditului este atât de redusă. Prosperitatea noastră este în funcțiune de abonați. Vom fi oglinda fidelă a frământărilor sociale și economice, ne vom păstra independența până la sfârșit, însă oricâte sacrificii am face știm că totul este zadarnic dacă publicul nu ne întovărășește cu simpatie și înțelegere. Și ar fi păcat de cheltuieli și de oboseală. Ne permitem deci a face apel către cititori să ne trimită cât mai repede posibil abonamentul lor.

Un ziar despre eroul Avram Iancu. Cu drept cuvânt s'a zis în panegiric ce se rosti la mormântul său, *Zelos apostol martir al libertății naționale*. Iar „Gazeta Transilvaniei” în necrologul publicat la moartea sa zice: „Martir al sorții națiunii! Du-te la masa cea pompoasă a eternei memorii, unde cu eroii Ștefan cel Mare și Mihai, mișcați zeii ca să nu fie prea târziu a împrăștiat toți norii, ce vor a întuneca orizontele vieții naționale politice a fraților și nepoților voștri români din Ardeal, cari cu pietate vă divinizează. Eternă a ta memorie pe oripele faptelor tale, săpate în istoria națiunii române.”⁴

VIAȚA ROMÂNEASCĂ ÎN SATU-MARE

Satu-Mare este un oraș mare cu o populație peste 60.000 locuitori. Așezat lângă graniță, este capitala județului Satumare, deși reședința județului se păstrează la Carăii Mari, unde vechea stăpânire o menține după dorința contelui Károly, care are un frumos castel în acel oraș mai mic și mai puțin frumos ca Satu-Mare.

Unii îi zic Sătmar și pe această chestiune, s'a încins o mică polemică încurajată și de D. Iorga, care este de aceeași părere. Tot în această discuțiune a intervenit și D. Simeon Mehedinți dovedind că Satu-Mare ar fi adevăratul nume al orașului și județului nostru. Români din sate, tot Satu-Mare zic, și acest botez îl păstrăm și acum. La începutul stăpânirii românești, orașul nostru avea o înfățișare rece și străin cu totul de viața românească. Dar an cu an acest oraș s'a transformat atât de mult încât astăzi orice strein ar trece prin orașul nostru, își dă seama că este un oraș al României. Români s'au înmulțit mereu, viața națională a început să se afirme, în afară de liceu, singura școală secundară pe care o aveam în 1919, s'au înființat de atunci o școală de băieți, o școală de arte și meserii, o școală civilă de fete, astăzi gimnaziu, școală profesională de fete, o școală comercială superioară mixtă, toate contribuind într-o largă măsură prin diferite serbări și alte manifestări culturale, la dezvoltarea unei vieți curate românești.

În măsura în care școlile noastre s'au înmulțit și dezvoltat, școlile maghiare au scăzut și au început să slăbească.

Este bine să cunoaștem numărul de școli ce a avut Magharii în epoca lor de stăpânire, pentru a ne da seama de valoarea ce ia dat-o ei școlilor în lupta lor națională: o facultate de teologie, un liceu rom.-catholic de băieți, un liceu rom.-cat. de fete, școală superioară reformată de fete, o școală comercială reformată de fete, o școală normală rom.-cat. de fete, o școală normală rom.-cat. de băieți, o școală normală superioară reformată de fete și o școală medie rom. cat. de fete. Toate aceste școli funcționează și azi, afară de liceul rom. cat. de băieți care s'a închis din lipsă de elevi. Din celelalte școli secundare amintite mai sus, patru au pierdut dreptul de publicitate din cauză că nu s'au supus ordinilor ministerului de Instrucțiune.

Acest însemnat număr de școli a avut în proiectele susținătorilor lor un

rost bine definit, fiind menite a desnaționaliza populația atât de românească a județului.

Totuș cine ar fi crezut că după atâtea eforturi ale stăpânirii streine, să se găsească sate românești și încă tocmai pe aici, care să nu știe a brăbă din limba stăpânitorului?! Astfel de sate sunt în țara Oașului și Ugocea, din județul nostru, în care vedem după chip și port pe adevărații urmași ai Dacilor, trăind într-o sărăcie lucie, dar cu un bogat suflet românesc.

*

Trezirea vieții românești fiind mai necesară la orașe, s'au înființat cazine românești și alte societăți culturale și toate, împăcate sau neîmpăcate între ele, au brăzdat un câmp frumos românesc. Școlile de asemenea prin frumoasele serbări naționale, au dat entuziasmul românesc care a crescut și crește mereu sub ochii noștri.

Trupele teatrului național din București și Cluj — cu cei mai valoroși artiști ai noștri, au contribuit mult în a întări autoritatea neamului nostru față de minorități. În special venirea marelui maestru Enescu în părțile acestea, a stârnit admirație și respect, din partea minorităților locale. Tot asemenea societățile corale de sub conducerea Maestrilor Marcel Botez conducătorul societății „Cântarea României” și Chiriac conducătorul so-

cietății „Carmen”, au contribuit să arate că valahii nu sunt chiar incapabili de lucruri alese. Nu mai vorbim de impresia românilor noștri de aici care și-au mărit încrederea în viitorul neamului nostru.

*

Dar dacă din punct de vedere cultural s'a făcut ceva și mai ales pentru orașe, nu și putem sate, apoi din punct de vedere economic — nu s'a făcut aproape nimic. Industria și comerțul se găsește în mâna streinilor, adesea încurajați de oamenii zilei, chiar în dauna noastră a Românilor. Câteva cooperative înființate și încurajate la început, au dat greș din cauza nepriceputei conduceri pe de o parte, iar pe de altă parte din lipsa de încurajare dela centrala cooperativelor. Reforma agrară este întârziată în județul nostru și cât s'a aplicat, a adus peste tot numai nemulțumiri din cauza nedreptăților.

Politica la graniță, este drept politică de graniță. Politică de pricopsală! Foarte puțin interes poartă nevoilor poporului politicienii noștri.

Dacă conducătorii noștri ar purta grijă intereselor celor mici și slabi, dacă ar fi mai cu trager de inimă față de popor și ar înțelege mai bine interesele neamului nostru mai ales la graniță, multe fapte bune s'ar face și o stare întregă de lucruri s'ar în dreapta spre folosul obștesc.

I. Florea, prof.

UNITATEA NAȚIONALĂ BISERICESCĂ

CU OCAZIA CONGRESULUI PANSLAV DELA VELEHRAD
PENTRU UNIREA BISERICILOR

Un mare eveniment în lumea religioasă s'a petrecut de curând pe pământul Cehoslovaciei. El merită să fie cunoscut de către reprezentanții clerului român și de către toți, care se preocupă la noi cu pacea între confesiuni.

Dela 31 Iulie până la 3 August s'a ținut la Velehrad al patrulea congres pentru Unirea Bisericilor. Velehrad a fost ales în acest scop la 1891 și ca locul probabil unde se odihnește Sf. Metodiu La 1892 guvernul austriac a aprobat mișcarea și de atunci s'au ținut trei congrese în 1907, 1909 și 1911. Al patrulea congres, care s'a ținut deabea acum, a fost împiedecat de războiu să se țină, dupăcum era plănuț, în 1914.

În câte-și trele congresele s'a dezbătut grava și complicata problemă a unirii bisericilor creștine, a bisericii răsăritene cu cea apuseană. Dar încă

dela origine mișcarea a luat un caracter panslav, ceea ce nemulțumia adânc guvernele austriace. Ea a rămas și astăzi o mișcare slavă.

Astfel la congresul din anul acesta au luat parte Cehi, Slovaci, Polonezi și Ruteni uniți, Sârbi din Lutzacia, un reprezentant bulgar și Ruși, printre care arhiepiscopul latin de Mohilew de Rapp, unii trecuți la catolicism și alții ortodocși, ca baronul Wrangel și Klimentko, ambii purtători de cuvânt ai coreligionarilor lor relativ la mișcarea de unire. Presa cehă a notat și câți-va Români.

Cu toate că congresul a fost prezidat de nunțul papal Marmaggi, asistat de episcopii cehi și slovaci și de episcopul dela Przemysl, și cu toate că congresul a desbătut problema unirii celor două biserici, tot timpul el a fost o manifestație panslavă.

Vrednică este de reținut remarcarea

oficiosului ceh, „Gazette de Prague“, care a scris: „Acest congres înainte de toate a fost, mai ales, un congres slav.“

La alte fenomene panslave, pe care le-a însemnat revista noastră, acesta mai nou care se adaugă lungei serii după războiu, e dintre cele mai importante pentru noi Români. Iată acest impunător aspect al adunării pe acelaș loc și în vederea aceluiaș scop a tuturor națiunilor slave, care, dacă imediat nu realizează unirea bisericilor, constituiesc un front unic peste adversitățile confesionale și peste atâta întindere teritorială brăzdată de multe hotare.

La noi Români, cele două confesiuni sînt departe de a înfățișa o unitate națională. Desele lor frecări învinuirile reciproce, chiar fuga uneia de alta și frica de a se vedea pe acelaș loc, la aceeaș ceremonie religioasă, toate acestea trebuie să înceze un moment în fața manifestației dela Velehrad și să se gîndească puțin.

De obicei presa bisericeii noastre gr.-cat. amenință cu pericolul slav cînd vorbește de ortodoxie. Pericolul nu este peste granițe, ci înăuntrul țării, iar mîntuirea nu stă decît în urmarea exemplului, pe care-l dau înșiși Slavii

S-d-m

Dela Direcțiunea Uzinelor Electrice ale orașului Cluj.

No. 1386—1924.

Publicațiune

Se aduce la cunoștință generală că în ziua de 1 Noembrie 1924 ora 10 a. m. se va ține licitație publică pentru furnizarea a 500 (cincisute) vagoane lemne de foc crepate uscate esență, fag și gorun necesare Uzinei Electrice dela Someșul Rece, pe anul 1925.

Termenul de furnizare:

100 (Unasută) vagoane până la 1 Mai 1925.

200 (Două sute) vagoane până la 1 Iunie 1925.

200 (Două sute) vagoane până la 1 Iunie 1925.

Locul de predare este uzina electrică dela Someșul Rece, bascula uzinei.

Ofertele închise se vor înainta cel târziu până la ora licitației la Direcțiunea Uzinelor, Calea Regele Ferdinand No. 30 unde se pot lua și informațiuni amănunțite.

Ofertanții se vor conforma art. 72—84 din legea contabilității publice a Statului.

Cluj, la 26 August 1924.

Directorul, Uzinelor Inginer:
V. ROATĂ.

[*] *D. Dr. IACOB ONOU, avocat, și-a deschis cancelaria advocațională în Baia-de-Oriș.*

(*) **Băile Lipova.** La 1 Iulie s'au deschis Băile Lipova situate pe Murăș în apropierea Aradului. Stațiunea aceasta balneară este poate cea mai ieftină din țară, fiind așezată într'o regiune bogată. Cu Aradul și vestitele podgorii are splendide legături de tranșvai electric. Băile sunt complet restaurate și au edificat un hotel nou cu 63 camere cu cea mai modernă instalație. Medicul oficial al băilor este d-l Dr. Sabin Manuilă. Pentru sezonul acesta băile și-au asigurat concursul d-lor Dr. Iuliu Hațieganu prof. univ., Dr. Ioan Goia, docent univ., Dr. Mîntrea, medic inspector în București și Dr. Const. Stanca, specialist pentru boale de femei.

MOLDOVAN CROITOR
DE DAME
CLUJ PIAȚA UNIRII 12 CLUJ

Ați aflat că și în România va apare un Anuar cuprinzând adresele din întreaga țară?

Dacă încă nu o știți, cereți imediat o coală de probă. De acolo veți putea recunoaște marea importanță a cărții, deoarece, cu sacrificii materiale mici, ea vă furnizează exact adresele existente, cari pot fi de foarte mare importanță pentru Comerț, Industrie, Meserii și Agricultură.

Ce conține

Anuarul României

pentru Comerț, Industrie, Meserii și Agricultură?

Nume și adrese exacte de comercianți, industriași, fabricanți, societăți pe acțiuni și cooperative, advocați, notari, tîlmaci autorizați și experți, medici, dentiști, medici veterinari, hoteluri, cărciumi, cafenele, proprietari, financiar, exploatari agricole, etc. La fiecare localitate se găsesc datele geografice, geologice, economice, politice și asupra circulației. Apoi sunt enumerate spitalele, școlile și bisericile, asociațiile de comerț și agricultură, camere de comerț și societăți, instituțiile publice, ca și instituțiile comunale și politice. — Dintr'o specificare specială, separată, pe branșe, puteți cu cea mai mare ușurință combina adresele din toată țara ale branșelor care vă interesează.

EDITURA

RUDOLF MOSSE S. A.

Agencie de Publicitate
Secția Anuare și Coduri

BUCUREȘTI, Bulev. Academiei 4.

Telefon 64—41.

Centrala pentru Ardeal:

CLUJ, Strada Regina Maria Nr. 37.

Doctorul OCTAVIAN C. PUȘCARIU
SPECIALIZAT LA PARIS

BOLI GENITO-URINARE,
SIFILIS (BĂRBAȚI-FEMEII),
CYSTOSCOPIE, — URETROSCOPIE,
TRATAMENTE ELECTRICE

Consultațiuni: 8—9 a. m. și 4—7 p. m.

BUCUREȘTI

Telefon 64-52 Str. Brezoianu. 26 bis

TÂRGUL DE MOSTRE DELA CLUJ

Practicarea faimoaselor târguri de mostre din streinătate, la Lipsca sau Lyon, și-a făcut, încetățenire și pe pământul României.

La Cluj, după încercările din trecut, Camera de Comerț, la inițiativa președintelui ei, d-l I. Negruț, va deschide la 31 August noul târg de mostre, cu scopul de a pune în valoare industria noastră. În afară de faptul că pe această cale se va ști progresul realizat în industria și comerțul românesc, se va impune tot mai mult părerea, cu adevărat salvatoare pentru economia națională, că în țară la noi găsim ceea ce multe ori căutăm peste granițe. A împuțina importul și a intensifica piața internă e o soluție care, aproape de toți finanțarii noștri, a fost găsită ca remedierea crizei prin care trecem. Târgul de mostre e chemat să ajute la această operă.

Chiar astăzi, cinci ani dela Unire, comercianții din România întregită nu cunosc posibilitățile de aprovizionare internă. Se întâmplă des, că negustori din vechiul Regat, cari pleacă să se aprovizioneze la Viena, să se întoarcă fără nici-o ispravă, pentru că de acolo li s'a dat răspunsul, spre îndestula lor surprindere, că fabricele respective se găsesc chiar pe teritoriul noii României. Adăugați la aceasta, pe lângă taxele vamale insuportabile, greută-

țile de transport și veți vedea ce înseamnă astăzi aprovizionarea din streinătate.

La rândul lor nici noile teritorii nu cunosc posibilitățile de rendement în materie brută ale vechiului Regat.

Primul târg de mostre ținut acum trei ani la Cluj și marea expoziție industrială din toamna aceluiaș an, din București au arătat într'o măsură, puterea industrială a întregii țări; dar în 1921 eram cu mult prea aproape de perioada strict necesară a celei mai elementare refaceri.

Astăzi, cu toată criza economică prin care trecem, și despre care am amintit mai sus, târgul de mostre din Cluj, vine să arate adevărata măsură a industriei ardelen.

Dar în afară de efectul înlăuntrul țării, se așteaptă ca târgul să aibe un ecou mare în streinătate.

Intrucât de 3 ani de zile nici o manifestare economică n'a dat posibilitate străinătății să se informeze asupra producției industriale și economice, în general a României, se crede că o mare afluență de factori economici și comercianți străini vor vizita târgul de mostre din Cluj.

Numeroși agenți consulari și-au anunțat sosirea.

Produsele industriale ce se vor expune vor fi împărțite în următoarele categorii:

- I. Mărfuri de fier și metal, diferite unelte, echipamente de pompieri, recvizite sanitare și articole tehnice.
- II. Mașini, articole electrice, vehicule și cântare.
- III. Industria pietrei, sticlă și porțelan, produse cheramice.
- IV. Construcțiuni, material de construcțiuni, material și echipamente pentru construcțiuni rapide.
- V. Mărfuri de lemn, produse ale industriei lemnului.
- VI. Mărfuri de piele și hârtie, arte grafice, articole de fotografiat, articole de lux și bijuterii.
- VII. Mărfuri împletite și țesute, lucrări de tapiserie, articole de îmbrăcăminte, blănării, articole de artă.
- VIII. Articole alimentare și de consumație.
- IX. Articole chimice.
- X. Industrie casnică și artistică.
- XI. Mașini agricole și produsele industriei agricole.

In cadrele acestor categorii se va ținea mai departe seamă de fiecare branșă.

Organizatorii târgului de mostre au organizat și o serie de conferințe asupra industriei naționale, în cadrul cărora vor vorbi d-nii:

Cesar Popescu directorul general dela industrie, Manoilescu fostul inspector industrial, Chicoș directorul general comercial, C. Staicovici secretarul general al camerei de comerț din București, C. Gafencu directorul ziarului „Argus“, Ion Evian di-

rectorul Băncii Generale a Țării Românești, profesor la Academia Comercială, Martinovici profesor la Academia de Agricultură, Petrovici inspector comercial, N. Căciulă secretar general al camerei de comerț din Cluj, Blankenberg inspector industrial, dr. Ștefan Laday consilier ministerial.

In n-rul viitor al revistei vom reveni cu noi amănunte.

FABRICILE DE POSTAV
din Sibiu și Cisnădie

GROMEN & HERBERT

anunță că pe întreg timpul
Târgului de mostre din Cluj

își expun toate produsele și le des-
fac în magazinul din Calea Regele
Ferdinand Nr. 13, cu prețuri foarte
avantajoase exclusiv în acest timp.

**FABRICA DE
CELULOZĂ
BRAȘOVEANĂ**
SOCIETATE ANONIMA
ZĂRNEȘTI

FABRICA DE BERE S. A. din TURDA

FABRICAȚIA SPECIALĂ

GLORIA

bere nutritoare din malț dublu

și

COROANA

bera cea mai gustoasă și renumită.

FABRICA: TURDA

Depozit general: CLUJ, Calea Dorobanților No. 11

Vreți să cunoașteți Ardealul sub aspectele sale sociale și economice?

TARIFUL RECLAMELOR:

	Lei
0 pagină	4000.—
Jum. pagină	2000.—
Un sfert de pagină	1000.—
0 optime „ „	500.—
0 șaisprezecime „	250.—

La republicare acordăm
reduceri de 40, 50 și 60%.

Revista SOCIETATEA DE MÂINE

este informatorul cel mai obiectiv al tuturor puterilor de
muncă și bogăție din cuprinsul regiunii ciscarpatine.

Vechiul reșat și celelalte provincii au tot interesul să știe
ce se petrece în Ardeal. Abonați „Societatea de mâine“ mare
publicație săptămânală, apelați la publicitatea paginilor ei.